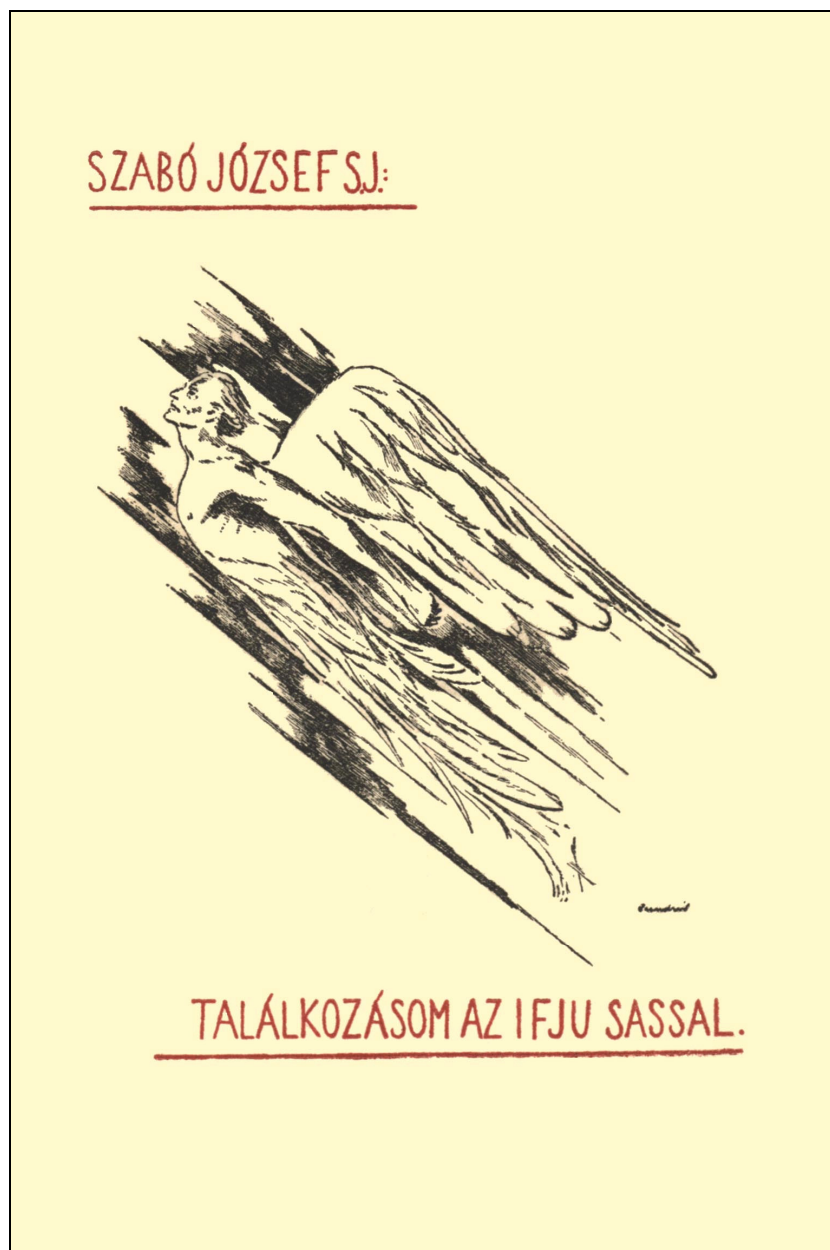

Szabó József
Találkozásom az ifjú sassal
Vitéz Kiss Vilmos m. kir. repülőhadnagy jellemképe

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Szabó József
Találkozásom az ifjú sassal
1943. május 11-én repülőhalált halt
Vitéz Kiss Vilmos m. kir. repülőhadnagy jellemképe

Nr. 253/1944. Imprimatur.
Budapestini, die 12. Augustii 1944.
Stephanus Borbély S. J.
Praep. Prov. Hung.

Nihil obstat.
Dr. Stephanus Kosztolányi
censor dioecesanus.

Nr. 7707/1944. Imprimatur.
Strigonii, die 6. Octobris 1944.
Dr. Joannes Drahos
vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv Budapesten jelent meg a Korda R. T. kiadásában, év megjelölése nélkül (1945-ben). Az elektronikus változat a Korda Kiadó engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Korda Kiadónak.

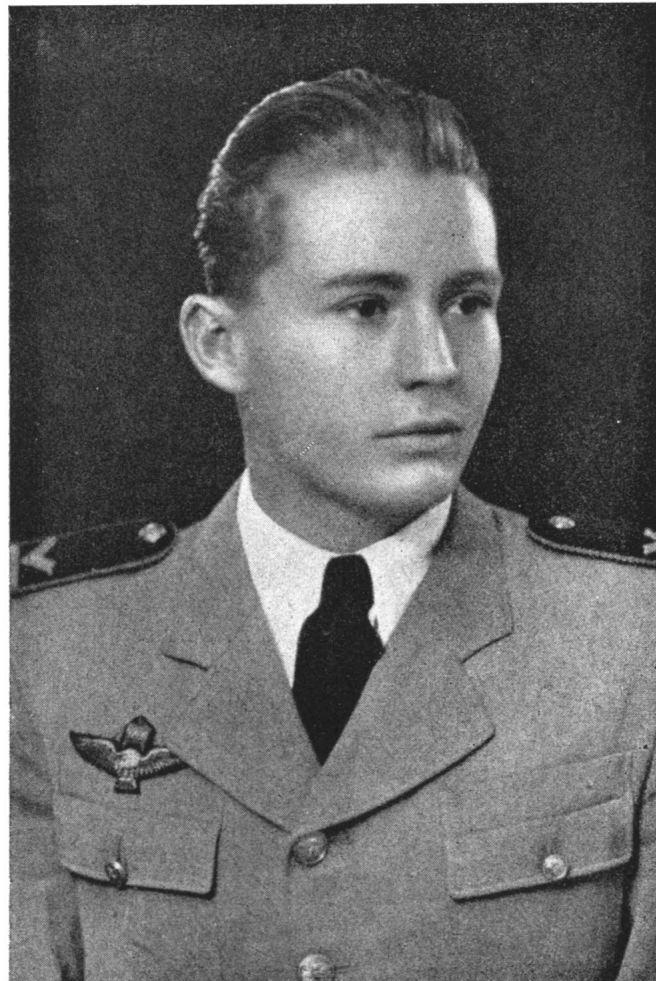
Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Adatok egy jellemkép elé.....	4
I. A nagy távlatok tükrében.....	6
1. A nagy titok.....	6
2. Ilyennek ismerték őt.....	7
3. A titok kulcsa	8
4. A természet szerelmese.....	11
5. A szárnyabontott sas	15
II. Vilmos közelről.....	18
1. Az elhivatott ifjú	18
2. Az ügyes sportoló	22
3. Útban a kiegyensúlyozott ember felé.....	25
4. Egy lelki élet keresztmetszete.....	28
5. Elment s elvitte szívünket	34
6. Utolsó sétánk.....	35
7. Egy különös álom	36

Adatok egy jellemkép elé

A „Nemzeti Újság” 1943. május 15-i számában a halálozási hírek között olvashattuk a következőt is: „Vitéz szeptemberi Kiss Vilmos m. kir. honvéd vadászrepülőhadnagy kötelességének teljesítése közben 20 éves korában, május 11-én Kolozsvárott repülőhalált halt. Május 15-én, szombaton délután 4 órakor temetik a farkasréti temető halottas házából. Az engesztelő szentmiseáldozatot május 18-án reggel 9 órakor mutatják be a Margit körüti ferences plébániatemplomban.”

Akik ismerték vitéz Kiss Vilmost, azokat elszomorította, akik pedig közelről ismerték őt, azokat kegyetlenül lesújtotta e gyász hír, mert úgy érezték, hogy egy remekbe ívelő jellem indult el e tragikus halállal minden halandó útjára.

vitéz Kiss Vilmos repülőhadnagy (1922–1943)

Vitéz Kiss Vilmos nem volt szerzetesnövendék, de még csak papjelölt sem. Katona volt ízig-vérig, utolsó porcikájáig. Erre is készült kora gyermekségétől fogva. Született Budapesten 1922. augusztus 18-án. Az elemi iskola IV. osztályának elvégzése után a m. kir. „Rákóczi Ferenc” soproni honvéd-főreáliskolába került 1932 őszén. Innen kemény, katonás nevelés után megy érettségivel a kassai repülőakadémiára 1940 őszén. Itt avatják m. kir. repülőhadnaggyá 1942. december 6-án. E rövid életadatok gazdag lelki s jellembeli ígéretnek és beteljesülésnek hordozói.

Vitéz Kiss Vilmos belső értékeit sohasem vitte a nyilvánosságra. Arisztokrata, tartózkodó lelkülettel zárta azokat önmagába. Ha most mégis a nyilvánosság elé kerülnek, az csak azért történik, mert élete, jelleme, lelkülete ebben a világnézetek zűrzavarába gubancolódott századunkban valóságos apoteózis a kereszténység időtálló, fölényesen diadalmas világszemléletének.

Vértanúi hazának vagyunk gyermekei. Vértanúi hazához vértanúi lelkületű fiak illenek. A vértanúi lelkület hősi kialakításának legerősebb belső támasza pedig Krisztus Egyházának a legnagyobb célba hegyezett s arra rá is segítő isteni ereje. Vilmos ebben remekelt. Fogadja azért ezt a kis írást hazája iránti lelkületében osztozni akaró minden magyar fiatal – civil, akadémikus és tiszti gárda – azzal a bizalommal, mellyel azt a szerző nyújtja.

Nem jókedvből, de még csak nem is megrendelésre íródott e jellemrajz, hanem élmény hatása alatt. Talán nem tévedünk, ha úgy gondoljuk, hogy ennek a fiatal tisztnek életén, merész lelki szárnyalásán csak elmélkedni lehet és buzdulni az igazi értékek irányába.

E könyvecskébe foglaltak mind valóságok. Megkönnyítette e sorok írójának munkáját az a körülmény, hogy Vilmos elsőéves kis „zöger” korától kezdve minden héten pontosan írt haza szüleinek (utolsó levelét lezuhanása előtt két nappal írta), akik a nagy gonddal elrakogatott leveleket (több mint 500 darabot) mind a szerző rendelkezésére bocsátották. Továbbá Vilmos volt nevelői, tanárai, parancsnokai, „zöger”, akadémikus és hadnagy bajtársai közül többen juttatták el róla nyert benyomásukat, élményüket e könyv írójához. Ezúton is hálás köszönetet mond ezért nekik

Budapest, 1945. december 8-án

a Szerző.

I. A nagy távlatok tükrében

1. A nagy titok

Temetésén sírtunk. Pedig – ha az események mélyére nézünk – kár volt. Igaz, hogy minden élet titok marad, s e titok köré akkor vonja sűrűbbre össze a rejtelmesség fátyolát egy láthatatlan kéz, mikor az élet már eltűnt szemünk elől. Ami a legborzasztóbb, e halotti csendben még az Isten is „hallgat”. Néha ugyan úgy tetszik, mintha megszólalna, de zord beszéd az: Igen, elvittem őt körötökből, mi közöd hozzá! Az enyém volt. Mint légvédelmi ágyúk tüzelésének s bombák robbanásának pokoli zajában elhúzó zúgó repülőgépek nyomán beállott csendben a bombázott város mélyéről fölgomolygó sötét felhők ellepik a kék eget, úgy ülnek meg egy-egy szeretett elköltözésekor az ittmaradtak lelkét a nagy miért-ek, nagy kérdőjelek néma felhői. Majd meg a deista kísértés sötét árnyai riasztják a meghalt fölött siránkozó lelkét, kiknek úgy tűnik fel, mintha Isten a teremtésben csak kilökte volna e világot az űrbe, sorsára hagyva azt. Nem csoda, ha bánatában így viaskodik a legerősebb hit is. A „circumdederunt” komor hangjai közepette könnyfátyolos szemmel nem látjuk meg az Isten arcát. Gyászdrapériákon nehezen szüremkedik át az isteni tervrajz. A sír fölé boruló bánatfelhőben aligha vesszük észre egy boldogabb világ szivárványhídját. Mi nem ismerjük az Isten gondviselését és terveit. És ez a jó. Mert ha ismernők, a fájdalom óráiban úgyis kritika tárgyává tennők.

Titok az Isten. Titok az élet. Annyi azonban bizonyos, hogy a halál nem lehet a fájdalom-probléma megoldásának első szava, mert a halál tagadás, a megoldás szavának pedig állításnak kell lennie. Amint a tagadás az állítástól nyeri létét, úgy a halál is az élettől.

Ha az Írás szerint a teremtett világ Isten játszi kedvtelésének a műve, s ha Szent Tamás szerint Isten azért hívta létebe a teremtmények beláthatatlan sokaságát, hogy megsejtesse velünk végtelenségének kimeríthetetlen gazdagságát, akkor írásunk hősnél, vitéz Kiss Vilmosnál ugyancsak nem fukarkodott adományai gazdagságával. Élete valóban az isteni kedvtelés nagyszerű ajándéka.

Csak 20 évet élt. Társai előtt azonban Vilmos is titok maradt. Annyit ugyan észrevettek, hogy nála ez a 21 év nem matematikai üres idő volt, hanem a jellemképzés kemény, hősi, szép iskolája, de számukra mégis csak titok volt. Csak azt érezték, hogy ennek a jó közép magas termetű, karcsú, kisportolt, pompásan harmonikus, rugalmas testű bajtársnak szép szabályos arca a fizikai és erkölcsi egészség fenyves üdeségét sugározta feléjük. Selyem finomságú világos szőke haját hátrafésülte. Homloka nyílt. Tekintete bátor. Mosolygó barna szeme állandóan érdeklődéstől csillogott. Szemöldöke szépen szabályosan ívelt. Hangja finoman, halkán csengett. Senki sem hallotta őt nyers hangon szólani, durván kiabálni. Társai egyöntetűen igen kellemes megjelenésű bajtársnak ismerték, de belsejébe egyikük sem pillanthatott. Egyet azonban mindnyájan érezték, hogy nem közönséges egyéniség, akinek feddhetetlen erkölcsi tisztaságához a legkisebb gyanú sem férhet. Társaságokban úri tartózkodás jellemezte. Nem oldódott fel soha. Mindig csak a komolyabb köröket kereste. Vidám volt, de nem könnyelmű, mérsékelten tréfálkozó, sohasem pajzán. Az emberekkel nem felülről, de távolról beszélt. Környezete egy felsőbbrendű lény jelenlétét érezte benne, de számukra ez a vonzó egyéniség titok maradt. Belsejét nem tárta fel egyiküknek sem.

Csupán csak lelkivezetői előtt tárta fel bensejét. Mint látni fogjuk, Sopronban gyakran kereste fel intézeti lelkiatyját. Később, hadnagy korában pedig abban a manrézai kis szobában nyilatkozott meg, ahová lelki vezetés végett járt el. Ilyenkor egyéniségén, mint valami prizmán, bomlottak szivárványszíneire a belső tervek és nekifeszülések erősugarai. A

kivülálló már csak a kidolgozottságot vették rajta észre, csak az értékeket csodálták benne. Nem ingyen kapta ezeket. Megdolgozott értük keményen, férfiasan. De csodálatos józansággal mégis minden elért eredményt Isten kegyelmének tulajdonított.

2. Ilyennek ismerték őt

Van a katonaeletben egy alapvető kötelesség, amit „szolgálat”-nak mondanak. Ez gyakran hősi áldozatot követel a katonától, mert sokszor megkívánja a jól megérdemelt pihenő, a magánélet, sőt még az ünnep feláldozását is. Vilmos egészen a „szolgálat” embere volt. Ilyennek ismerték őt.

Álljanak előttünk annak a repülőszázados akadémiai tanárnak Vilmosról írt sorai, aki nemcsak tanította akadémikusait, hanem született pedagógusérzéssel nevelte is. Így ír: „Vili szemlélődő, figyelő valaki volt. Mindenből a legértékesebb dolgokat kiértékelve akarta átültetni magába, hogy hasznosítsa a „köz”-nek, amit mi „szolgálat”-nak nevezünk. Mi ennek az eszménynek („szolgálat”) kell, hogy a rabjai legyünk, mert erre esküdtünk fel s ezt szolgáljuk, mióta a nadrágunk kétágú. Vili is ilyen őskatona volt. (Ilyenek, akik a katonaságot tényleg azért szeretik, – a tiszt hivatást – amiért szeretni kell, magáért a mesterségért és a nép hozzánk szakadt lelkeinek gyomlálásáért, kevesen vannak.) Katonaiskolába járt. Ezután mikor hozzánk kerültek az akadémiára, kb. 3 hónap után osztályozni kellett őket. Gyakorlati kiképzés, ami a katonai gyakorlatok végrehajtását és a fellépést volt hivatva osztályozni, volt az a tárgy, amiből a jó jegyeket nem szívesen akartuk adni, nehogy elbázzák magukat. Az osztályukból csak 3 fő kapott kiválót, mindjárt elsőben ő volt az egyik. Feltűnt akaraterős, fegyelmezett, mindig katonás jellemével. Hallgatag volt. Mikor közöltem hármukkal a kitüntető osztályzatot, őszintén szerény tiltakozó hangjából észrevettem, hogy ez lesz az a ritka katonatiszt-típus, aki elismerést sohasem fog várni. Senki se vár, – mindenki ezt hangoztatja nálunk tiszt körökben – de én azt tapasztaltam, hogy ezt senki se engedi el szívesen.

Nálunk a katonai akadémiai nevelésnél a cél acélos, rátermett vezetőket nevelni, akik szellemileg, de fizikailag is képesek a vezetésre. Tehát eszményi elgondolás szerint különleges tulajdonságokkal rendelkeznek a vezetésre. Birtokában kell lenniök tehát a katonai tudományoknak mind elméleti, mind gyakorlati tárgyakként, gyakorlati ismereteknek, hogy azt mint kikerült fiatal tiszt az első időkben hasznosítani, gyakorolni, de oktatni is tudják. Persze ez csak az alap. Ma, amikor a három év előtti dolgok már korszerűtlenné számítanak, igen sokat kell tanulnia egy tisztnek, különösen műszaki fegyvernemnél, mint nálunk. Ezt a célt úgy biztosítják, hogy télen elméleti, gyalogsági kiképzés, téli sportok vannak. Nyáron – repülésre legalkalmasabb idő – a különböző repülőtereken repülés reggeltől estig. Ez az igazi repülőélet. Itt természetesen csak úgy lehet haladni, ha az ember szívvel-lélekkel ott van. Este pihen. A repülés különböző géptípusokra való átképzésből és ezeken gyakorló repülések végrehajtásából áll. El kell az ún. hajózóknak a fényképezési, géppuska, bombavető, tájékozási repüléseket is végezni. Szóval mindent, ami otthonos mozgást és rátermettséget követel egy levegőben legtöbbször magára utalt vagy egy-két-öt bajtársával együtt küzdő repülőtől követel a mai légiháború.

Egy mély lélek lakott Viliben. Helyezd őt minden ilyen gyakorlathoz (a fent leírtakhoz), oktatáshoz, szízeshez úgy oda, mintha most visszajönne és nézne, szemlélődne. Most már nem tudna szólni, csak a lényegét keresné mindenben. Akkor is ezt tette, amikor élt. Nézett, figyelt és lélek volt minden cselekedete, amivel reagált, vagy ahogy ő hajtotta végre. Tudott bajtárs lenni, amikor már mindenki fáradt volt, tudott áldozatokat hozni ilyenkor is kicsinek látszó, de mégis példaadó cselekedeteivel. Ahol valakinek segítségre, támogatásra volt szüksége, mindig ott volt.

Épp a főntebb kifejtett nagy-nagy, Istentől nyert képességei adtak volna értéket igazán cselekedeteinek, ha köztünk marad. Erős, tiszta, világító fénye lett volna a sötétségben tapogatózó és vak magyaroknak is, ékessége, dísze fajtájának. Nem így lett! Isten akarta ezt is! S ezt a nagy áldozatot is talán azért kérte tőlünk, hogy fajtánk megmaradjon. Legyen áldott az Ő neve és akarata, és adja, hogy erősségünk fakadjon Vili halálából is.”

Nem mindenkiről szoktak így megemlékezni, különösképpen ilyen korán. Róla ezt a benyomást nyerte mindenki.

3. A titok kulcsa

Mivel az ember nemcsak anyag, nem egészen a földé, de mivel anyag is, nem tud egészen elszakadni tőle. Talán ez gyöngéje az ember természetének, avagy létingatagsága, nem kutatjuk, de kétségkívül van egy nagy értéke: e speciális helyzete az embernek olyan folytonos feszültséget idéz elő lelkében, amely dinamikus erővel készíti a továbbtörésre. Az ember az őt alkotó anyag és szellem kapcsolata folytán ég és föld közé került. De épp e sajátos helyzete emeli őt az állatvilág sztatikus rendegysége fölé, mert lelkében olyan törekvéseket kelt, amelyek személyi énjében a tartalmas, a lelkileg tökéletes, szép felé vágyódnak. Az ember végső célja a végtelenben áll. Minthogy pedig személyiségének fizikai adottságai korlátozottak, teljes beteljesülése, boldogsága felé e földön csak közelít. Ez az ember természetes istenvágya. E végtelenségbe törő vágyát semmiféle emberi közösségi érdekek szolgálatára szentelt élet, semmiféle anyagi, szellemi kincsek birtoka, de még a természetbe való belefeledkezés sem tudja végleg betölteni. Ezért lepi meg a mélyebb lelki életbe fakadó életet az a mérhetetlen, megnevezhetetlen sóvárgás a végtelenség felé. Ez a vágy az a minden ember lelkében zakatoló, csillapíthatatlan, örök szent ágostoni nosztalgia: „Nyugtalan a mi szívünk, míg tebened meg nem nyugszik, Istenem!”

Ez a vágy emelte ki Vilmost szülei, testvérei, otthona meghitt köréből egyhetes húsvéti vakációja idején s hozta három napra a manrézai lelkigyakorlatok csendjébe. Vannak az említett vágnak mellékvágányra tévedt áldozatai is, akik rekordtörekvésben, féktelen kalandvágyban akarnak célt érni. Vilmos az Isten vonalán kereste azt. Lelkigyakorlatos behívója április 18-án, virágvasárnap este 7 órára szól. Nem érkezett meg pontosan, csak 8 órára jött meg. Szokatlan jelenség ez egy olyan fiatalember részéről, aki szinte másodpercnyi pontosságáról volt híres. Lelkiatyjától külön egyéni elmélkedéseket kapott, de megállapodás szerint a lelkigyakorlatos napirend többi közös gyakorlatait a közösséggel végzi együtt. S íme, már az első közös vacsoráról is lemaradt... Miért? Mert – mint szerényen bevallotta – azzal az elhatározással jött, hogy a lelkigyakorlatok tartama alatt nem vesz magához sem ételt, sem italt s kérte most e szándékához a hozzájárulást. A kérdésre, hogy miért akarja lelkigyakorlatait ily szigorú módon végezni, acélos elhatározástól csengő hangon válaszolta: „Mert így a lélek jobban felszabadul a test kötelekeitől az örök igazságok befogadására.” És ha már semmiképpen sem engednék meg neki a teljes böjtölést, azt kéri, hogy legalább kenyéren és vízen éljen e három napon át. De a felvilágosításra, hogy a lelkigyakorlat erős idegmunka s éppen a siker érdekében lesz szüksége az erőre, engedelmes lélekkel elállt szándékától, azonban kikötötte, hogy a jövőben, ha ismét eljön lelkigyakorlatra, újra egyességet kötünk e pontban, s reméli, hogy akkor már több engedményt kap.

Bámulatos odaadó komolysággal elmélkedte át az örök igazságokat. Ő, a fiatal repülőtiszt, aki bravúros bátorsággal szelte a magasságokat, a lelki szárnyalásban sem mutatkozott kontárnak. Sas volt e téren is, mégpedig a javából. Teljesen magáévá tette a Szent Ignációtól kitűzött lelkigyakorlatos célt, hogy: „Az ember legyőzze önmagát és életét rendezze a nélkül, hogy magát befolyásolni engedné valami rendetlen hajlam által.” Vállalta e lelki szabadságharcot s el is jutott általa a boldogság ősforrásához, az Istenhez. Megbizonyosodott arról, hogy egyedül az Istenbe kapcsolt életnek van értelme. Üde lelkének

szomorú tapasztalatszerzés céljából nem kellett végiggázolnia a bűn mocsarán, mert az istenközelség boldogító tudatának megnyerése alapján belátta, hogy csupán csak a bűnben nem lehet boldogság, sem Isten dicsősége. Az áldozatok vállalására Jézus példája erősítette, akit valóban vezérének ismert. Vonzotta az örök cél. Ezért vállalta a belső hősiességet nem közönséges módon. Lelkigyakorlatos jegyzeteibe szúrta bele Mécs László költeményének egyik versszakát is:

„Lefelé húzza teste és esze,
a hírhedt, vad, nehézkedési törvény,
ezrek példája, vérrokon, barát
csábítja, vonzza, húzza, ám kitörvén
a bűvkörből, mely várja odalent,
a csúcs felé erőlködik a Szent.”
(„A hős.”)

Ő is így tett. Nem elégedett meg a félmegoldásokkal. Sasszárnyakkal lendült neki a végtelennek. Nem a bűn és büntelenség között csellengett akarata, hanem mindig azt kutatta, melyik nehezebb, melyik a tökéletesebb út. Mikor lelkiatyja nem egyszer elismerését fejezte ki előtte az elért eredményen, valahányszor lelki ügyei megbeszélésére felkereste őt, mindannyiszor így válaszolt:

– Páter, ez már nem érdem, mert a gyakorlat folytán már könnyen megy; kérem, tűzzön elém most nehezebb feladatot.

És a nehéz feladatokat is zökkenő nélkül, merész íveléssel oldotta meg. Nem kellett őt féltetni, hogy akarata fölmondja a szolgálatot, vagy hogy megunja a vállalt utat s letér róla. Nem. Ő ezt az átlaggyöngöseséget nem ismerte. Mikor a lelkigyakorlatban fölismerte az egyedül tökéletes kristályutat, fölcsillant szemmel így szólt:

– Ezt választom, mert ez a nehéz, áldozatos, érdemszerző út.

Mi adott neki mindehhez erőt? Az istenközelség lélekbetöltő élménye, a győzelmes élet nagy reménye. Lelkigyakorlata végén azért hálálkodott, hogy az ember végső célját, a nagy üdvösséget oly világosan megismerte.

– Eddig – mondotta – célokat tűztem magam elé, s ha elértem, már érdektelenné váltak. Azért mindig és mindig újabb és újabb célkitűzésekkel dolgoztam. Most a lelkigyakorlatokban felismertem világosan a végső célokat, mely a végtelenben áll. Földi életemben soha el nem érem, csak közelítek feléje, éppen azért soha meg sem unhatom. Köszönöm, Páter, áldja meg a jó Isten! Életem legboldogabb húsvétja lesz ez idei, s tudom, hogy soha többé nem lesz ilyen boldog húsvétom. (Nem is lett, mert két hétre rá repülőhalált halt.)

A haláltól nem félt, mert abban nem a megsemmisülést, hanem a jó, a boldog életteljességhez vezető kaput látta. Legfeljebb csak korai halálának előérzete szomorította el, de csak azért, mert még sokat és hősiiesen akart e földi életben küzdeni az örök célért. Lelkigyakorlata végén – nagyhét szerdájának estéjén 9 órakor – még felkereste lelkiatyját a manrézai kis szobában s kifejtette előtte, hogy miért akar már most fiatalon a jó Isten mellett maradni. Ezeket mondotta:

– Minden ember egész bizonyosan találkozik életében legalább egyszer az Istennel; ha nem fiatal korában, legkésőbb öreg korában vagy a halálos ágyon. Nem lehet józan ember az, aki nem találkozik az Istennel. Az ilyen ember csak örült lehet. Ha az Istennel való találkozás az egyedül ésszerű dolog, csak örülhetek annak, hogy fiatalon találkoztam Vele. Vele is akarok maradni mindvégig!

Vele is maradt. Tragikus halálának napján hivatalos katonai bizottság pecsételte le a városban lévő lakását s leltározott mindent. Íróasztalán ekkor is egyedül lelkigyakorlatos

jegyzeteit találták, jelül annak, hogy szabad idejében otthon Isten országában járt... Miután a lelkigyakorlatot befejezte, meglátogatta édesatyját balatonvilágosi nyaralójukban. Az atya ámulatára egyszer csak így szólt:

– Apikó, korán fogok megnősülni, mert tiszta erkölccsel akarok családot alapítani.

Mi más vágytól izzanak e szavak, mint attól az acélos elhatározástól, hogy hősieen megőrzött erkölcsi tisztaságát töretlen hűséggel akarja átvinni a házasesetbe.

Igy olvashatjuk le e fiatal magyar tiszt gyémánt-kemény, szép jelleméről a Nobel-díjas Alexis Carrel orvosprofesszor megállapítását, aki szerint az erkölcsi szépség annyira megkapó jelenség, hogy „aki csak egyszer is találkozott vele, sohase felejt el megnyilatkozási módját” és hogy „a szépségnek ez a formája sokkal erősebb hatással van ránk, mint a természetnek vagy a tudománynak szépsége”, mert „valami különös és megmagyarázhatatlan erőt ad azoknak, akik birtokában vannak ennek az isteni adománynak” (Alexis Carrel: „Az ismeretlen ember”). Egyénisége ezt az élményt váltotta ki akadémikus s később tisztársai lelkéből. Erről az élményről ír Vilmos repülőhaláláról értesülve a fájdalomtól lesújtott szülőknek az a debreceni leányismerőse is, akihez gyakran ellátogatott Vilmos, ha Debrecenben megfordult. Így ír: „Gyakran jártunk együtt templomba, olyan meghatóan tudott imádkozni, a finom, szőke feje lehajlott, maga volt az áhítat, mintha Raffael egyik átszellemült arcú angyala lenne... Olyan kedves, szelíd, aranyos gyerek volt, hogy mindig egy verssor jut eszembe:

«Nem volt szívében rosszaság, csak jóság,
Oly szőke volt s oly könnyű, mint a szél.
És hogyha elment, minden sírt, ami él...»

Az édesanyám is nagyon szerette, ha eljött; Vili mindennapos volt nálunk. Úgy emlékszem, ahogy itt ült nálunk, szőkén, karcsún és valahogy más volt, mint a többiek. Ha a barátai is eljöttek, verték a zongorát és nagy zajt csaptak, olyan jó volt odamenni Vilihez, aki a kis vitrinfigurákban gyönyörködött, hoztam egy nagy zenetörténeti könyvet vagy elővettük a reprodukciós albumot és vitatkoztunk Tizianról... Nem is tudom elképzelni, hogy nincs már. Valaki, aki úgy szerette a szépet, úgy szeretett élni és olyan jó volt, hogy nem volt, aki ne szerette volna... A repülés a szívügye volt. Az akkori parancsnokuk rokonom és gyakran érdeklődtem, hogy halad Vili. Azt mondta, hogy remek, biztos keze van, ügyes, higgadt. Hogyan történhetett? Soha nem volt még olyan, akivel annyira megértettük volna egymást, mint éppen ő. Tessék elhinni, hogy számomra sohasem halt meg, mindig úgy emlékszem majd Rá, mint egy szép, nagyon messze élő jóbarátra, aki pusztán azért született a világra, hogy megmutassa, így kell élni, ilyennek kell lenni... Mindig emlékezni fogok a karcsú, katonaruhás alakjára, a szelíd, okos, szép fejére, a szerény, halk beszédére; volt valami halk finomság a mozdulataiban, valami szelíd kedvesség... Amikor megtudtam, hogy nincs többé, akkor azt kérdeztem: miért éppen ő, aki jó és kötelességtudó és olyan fiatal... Aztán rájöttem, hogy így kellett elmennie... Ilyen szépen, hősieen, fiatalon... Hogy példát vehessenek Róla a törtető, zajos fiatalok, az ő csendes, halk, tiszta életéről, hogy a családi körben hófehér, áhítattal emlegetett, elszálló angyal legyen s nekünk, akiknek jóbarátja volt, szeretettel emlegetett példaképe, akiért halkan elimádkozhatunk egy Miatyánkot, s a kislányoknak pedig ebben a furcsa extravagáns világban intés, hogy olyanok legyenek, hogy az ő fehér alakját nézzék, az ő kötelességteljesítését, és mi nők is tegyünk áldozatot a hazáért... Végtelenül szerettem, becsültem Vilit, hiszen lehetett őt nem szeretni? Ha egyszer Pestre megyek, szeretnék vinni egy csokor virágot a sírjára...”

Igen, birtokában volt a Carrel által is megcsodált és magasztalt isteni adománynak. Ez egészen kitöltötte lelkét. Nem mintha földi célkitűzései s törekvései nem lettek volna. Voltak. De ő, aki mindenben a lényegét szemlélte, ezeket mind hozzámérte élete egyetlen

lényegkérdéséhez: Istenbe kapcsolt életéhez. Annyira katonás egyéniség volt, hogy az Istenhez való viszonya követelte áldozatok fölött sem okoskodott. Elég volt tudnia, hogy ezt vagy azt Isten kívánja s ő okoskodás nélkül, határozottan, katonásan azonnal engedelmeskedett és elhallgattatta magában az ösztön-ember tiltakozásának még a szándékát is. És nem unta meg a belső harcot. Vitte a győzelmes élet diadalmas ifjú lendülete mindig följebb és följebb. Ebbe a lendületébe összpontosulva futottak össze törekvésének erővonalai. Őt, a lényeglátót és lényegkutatót az élet leglényegének élése teljesen kitöltötte. Itt van a titok kulcsa! Ez tette lelkileg éretté, de nem öreggé. Maradt ő ifjú sas, aki merész lendülettel tudott elhúzni minden fölött, ami emberileg törpe, földhözragadt, nyárspolgári. Egyik főhadnagy parancsnoka meg is jegyezte róla: „világnézete messze-messze esett a nyárspolgáritól”. Találkozni vele élmény volt, bepillantathatni törekvéseibe egy darab mennyország ...

4. A természet szerelmese

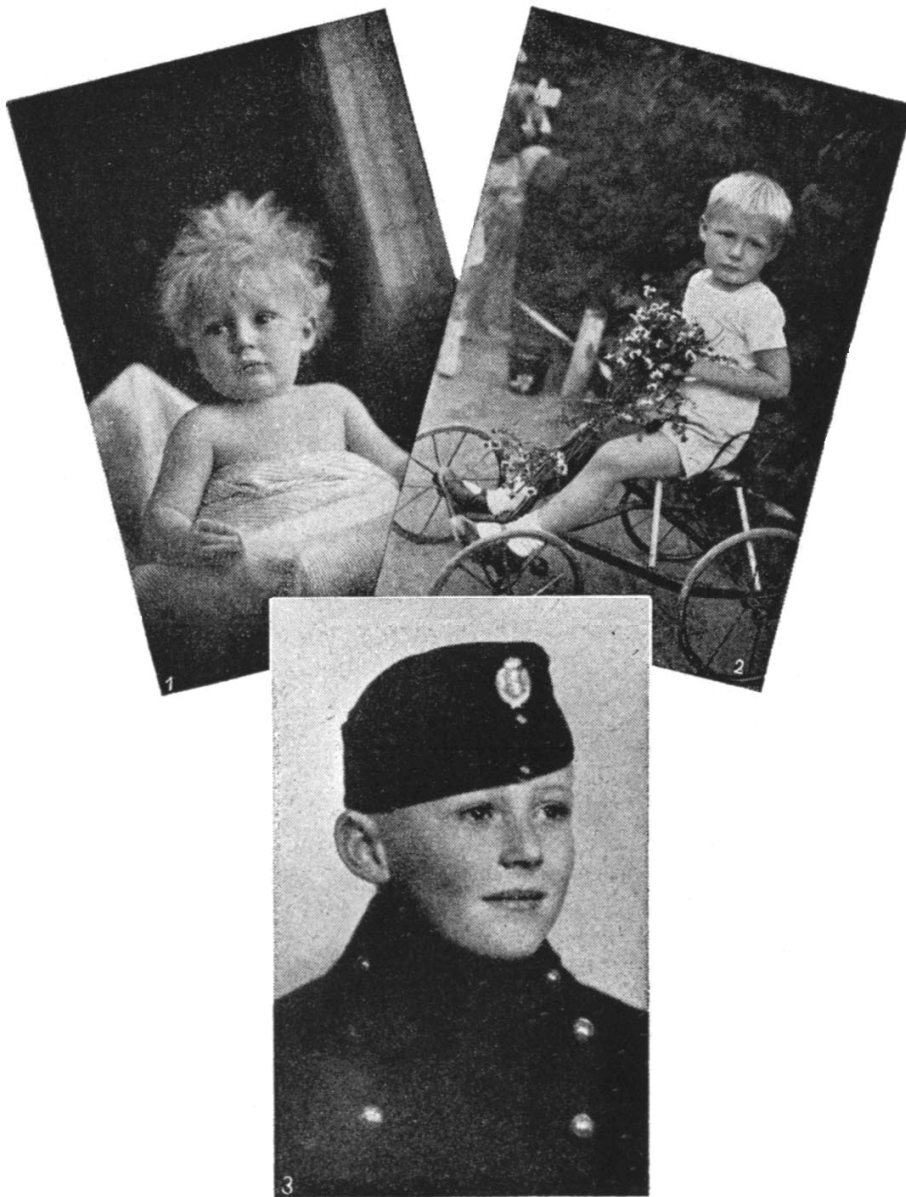
Minden lélekkutató tudja, hogy nem élte az életet igazán az, aki nem tudta a magányt szeretni. A szellemi és lelki élet mélységeit igazán csak a magány tárja fel s kristályosítja valósággá a lélek mélyén szunnyadó lelki értéklehetőségeket. Itt világosodott Vilmos lelke szellemi öntudatosulásában önálló egyéniséggé, aki életelvekben szűrte le önmaga és az őt környező világ, végső fokon túlvilág és Isten jelentőségének megvilágosult igazságait. Ezeket az elveket azután tetté varázsolta, melynek szépségét kudarc és visszaesés sohasem csorbította vagy homályosította el.

A magányban merült el önmagába s kereste és tárta fel önmagát. Elkerülte a magánynak azt a veszedelmét, mely létünk s végső rendeltetésünk kapcsolatából könnyen előállhat. A létegyensúlyozatlanságot nem ismerte. Ezt csak a törpe lelkeknél idézheti elő a magány. Ő sas volt, akinek a szellemét, lelkét a magány kiteljesítette, mert felismerte és megérezte azt, hogy a létrendnek és benne önmagának az isteni elgondolás szerint sokkal mélyebb értelme van, mint azt vélni lehet. Ennek a mélyebb értelemnek a keresésére és a benne való gyönyörködésre kereste fel a természet ölén a magányt. Szerette az erdőket járni, ezek jobban a lelkéhez vezették, mint a könyvek, „aliquid amplius invenies in sylvis quam in libris”, – „valami többet találsz majd az erdőben, mint a könyvekben” írta valaha Szent Bernát. A Balatonon egyedül szeretett vitorlázni s csendben elmerülni Isten végtelenségének és szépségének gondolatában. A Radnai-havasokban egyedül szeretett sízni s belegyönyörködni Isten főségébe.

Nem tartozott azok közé a gyáva és félénkek közé, akik menekülnek a magánytól, mert félnek az önmaguk és az élet mélyebb értelmének felismerésétől. Nem, ő nem vesztette el, nem laposította el s nem szórta szét önmagát. Ő koncentrált, mert bátor volt s az értékek irányába lendült, mert sas volt. Mivel mélyrenéző tekintettel kereste a magányt, az megadta neki két legnagyobb ajándékát, az önmeglátást és az elmélyülést, mely oly csodás összeszedettséget eredményezett nála. Ez az összeszedettség jelentette nála nem az üres s nem is az egyszerűen hajlamszerű, hanem az értékes és gazdag lelki nyugalomnak az alapját, s egyéniségének életállásfoglalásában ezért érvényesülhetett nemcsak a felületesen magára erőszakolt, hanem lelke mélyének koncentrált egységéből fakadó akarát kovácsolta, igazi önuralom. Így alakította lelkét az arisztokrata magány. Aki csak egyszer is találkozott vele, érezte, hogy nem közönséges egyéniséggel áll szemben, aki pedig ismerte lelkét, megcsodálta s meghatottan gyönyörködött benne. Sas volt a lelke, mert az emberi élet magasságaiban merészen ívelt, azért volt oly színpompásan szép is. Ide nem tud felemelkedni a sekélyes lelkű, még kevésbé a lelki szépségek iránt érzéketlen nyájember, aki a magányban csak „unatkozik”, mert lelki tartalmatlansága üressé teszi azt, avagy fél a magányban üldöző lelki önarcképétől. Vilmos bátran nézhetett önmagába, mert katonás fegyellemmel csinált ott rendet s erélyesen tudta kiküszöbölni azt, ami tökéletlen. Erre segítette őt a magány, ezért kötött vele

oly meghitt barátságot. Számára a magánynak nem volt hangos, intő és vádló a csendje, hanem a lelki összeszedettséget, lelki formálást, az életbevágóan szükséges erkölcsi döntéseket elősegítő erőteljes szerepe.

A magányban indult meg szellemlétének nagy rügyfakadása. Magakeresésének természetes következménye volt, hogy lelki életében tudatosult minden, ezért látta oly mélyen élete célját s rendeltetését az Isten elgondolása szerint. Mivel ezt világosan fölismerte, elkerülte az élet meg nem talált mélyebb értelmén való megrendülés és kétségbeesés zátonyát. Töprengést nála legfeljebb csak az okozott, hogy talán nem fog sikerülni a megismert kristályutat apró kis hiányok, zökkenők nélkül járnia. De ez sem kedvetlenítette el, ellenkezőleg inkább villanyozta akaratát, hogy így járhatja a nehezebb, a hősibb, az érdemteljesebb utat. Sas lelke mindig az értékes lelki meglátásokat, a nagy elhatározási lehetőségeket kutatta. Nem ismerte a filiszter lelkek szellemi tunyaságát, kényelmi vágyát, ellenkezőleg a kereső vágy értékes, de fáradságos győzelme hajtotta.

1. Sasfióka a családi fészekben. Vilkó egyéves korában. 2. A három éves Vili.
3. Vili az első éves „zöger”.

1. Vilmos az öt első sibajnok között a legelső. 2. A havasok barátja.
3. Vilmos az érettségije napján.

És ami csodálatosan vonzóvá tette egyéniségét, az az, hogy minden elért eredményt – amint azt egyszer már megjegyeztük – Isten kegyelmének tulajdonított. Az elért eredmény fölötti egyszerű elismerő szavakat mindig így háritzta el:

– Nem az én érdemem. Kegyelem ez, Páter! Minden az Isten kegyelme.

Ilyen lelkülettel természetes, hogy elkerülte a már felderített önléte és önerői hiú tetszéltségének és élvezésének csapdáit. Ennek még az árnyéka sem esett üde lelkére. Számára a magány megmaradt mindig gyönyörű istentemplomnak.

Elkerülte a magánynak egy másik, az előbbinél bár kisebb, de mégis jelentős veszedelmét: a lélek önmagábatévedését. Ez csak azok sorsa szokott lenni, akik önmagukban bízó dacos lélekkel keresik az önmagukbavonulást. Ő nem így ment oda, ő önmagát ment megtalálni és összeszedni.

De vitte őt a természet csendjébe még más is ... Hatalmas életszeretete. Madáchnál, a költőnél, a teremtő Isten kezéből kikerült ember első szava az életszeretet himnusza: „Ah, élni, élni: mily édes, mi szép!” Ez jellemzi Vilmost is. Oly zamatosan, üdén tudott a természet szépségéről beszélni s oly életvággyal vágyódott utána, hogy még egy életunt ember is életkedvet merített volna beszélgetéséből.

Jellemző nagy élet- és természetszeretetére, hogy ezek érdekében még kemény, katonás magatartásán is engedni tudott. Egyik hadnagy társa, akivel együtt töltötte az akadémiai éveket is a kassai repülőakadémián, ártatlan kalandjaikat így beszéli el: „Egyszer korán reggel a kerítésen kitett sílécekkal és átmászással szöktünk ki az akadémiáról s vágtunk neki az Erikának. Egy alkalommal hasonló módon (tavasszal) gyalog tettünk meg a hegyek között 55–60 km-t. Soha fáradtságot nem ismert, olyan könnyedén, vidáman járta a nagy utat, mintha a kassai korzón – ahol nagy ritkán lehetett látni – sétálna. Elgyönyörködött a természet minden apró kis szépségében; a nagy vonalak, hatalmas csúcsok lenyűgöző hatással voltak rá és mozdulatlanul tudott óráig is állni, ha madár vagy egyéb állat zörejét hallotta a lombok között. Vidáman kúsztunk fel az egyik kilátó toronyba, ahonnan a „kassai havasok” hófödte csúcsait végig lehetett látni. Amikor tovább indultunk, megdöbbenve látjuk, hogy jól bent járunk szlovák megszállt területen. Nosza, volt loholás visszafelé. Mire átjutottunk magyar területre, bizony nem volt tenyérnyi száraz hely az ingünkön. Este későn értünk haza, újabb probléma az észrevétlen bejutás. Ebben az akadémikus kaszinó automataablaka nagy segítségünkre volt. Ilyenkor mindig elhatározta, hogy többet nem megyünk így el, de a hegyek nem hagyták nyugodni s ha engedélyt nem kaptunk, megint csak a kerítéshez kellett folyamodni. Talán, mert nem jártunk hamis ügyben, nem is vesztettünk rajta soha.”

Egyéniségén két jellegzetes vonás emelkedik ki: keménység durvaság nélkül és gyöngédség érzelgősség nélkül. Az előbbi megszerzésében mesterei voltak a hegyek főséges, hófödte csúcsai, amelyek társai megfigyelései szerint „nem hagyták nyugodni”, amelyek „hatalmukba ejtették”. Az utóbbi elsajátítására pedig a „magyar tenger” iskoláját, a Balatont látogatta rajongó szeretettel. Naplója szerint is: „A csodálkozás és a gyönyörködés csak a kiválasztottaké.”

De el tudott gyönyörködni a természet egyéb szépségein is. Már kis „zöger” korában, mikor meghűléssel feküdt tavasszal az intézeti kórházban, érdemesnek tartja megírni Sopronból: „... mikor a kórházban voltam, sokszor elhallgattam a kis madárkák énekét”.

Édesanyja az egyik nyáron a hegyek között pihent Kolibicán. Vilmos a természetszeretet zamatjából ízes levelet küld utána: „Gyönyörűek lehetnek a hegyek így nyáron. Micsoda levegő, sok szamóca, málna. Igen kellemes és örömteli pihenést kívánok, hiszen igazán a sok munka és nehéz téli idők után egy jól megérdemelt pihenésnek kell szentelni a nyarat, hogy az ember a későbbi nehézségekhez erőt gyűjtsön. Képzelem, Ildi (Vilmos húga) hogy örül a természetnek az V. emelet után. Sokat gondolok Anyukára és magam elé képzelem a kis erdei penziót. Nagyon kedves lehet.”

Az üde napsugaras levegőt boldog mámorral szívta magába. Nem tudta megérteni, ha valaki a szép természet ölén unatkozik. Mikor azt írják neki Balatonvilágosról a szülők, hogy húga bizony unatkozik, válaszában csodálkozik s „kis haszontalan”-nak nevezi ezért a Bőbét. Ugyanakkor, mikor Bőbe a Balatonon unatkozik, Vilmos a miskolci repülőtéren gyönyörködik a szép környezetben, de szíve mégis csak a Balatonhoz húzza. Nem csoda, hiszen egyéves korától minden nyarat eddig ott töltötte. Elárulja most a Balaton utáni vágyát levele: „A Sajó holtága egy kis tavat alkot, mely mindig a Balatont juttatja eszembe.” Mielőtt még a kassai akadémiáról kihelyeznék őket tavasszal a miskolci repülőtérré, már kéri szüleit, hogy küldjék el neki Cholnokynak a „Balaton”-ról szóló könyvét, mert „majd nyáron szeretném olvasni, hogy legalább azt higgyem, hogy ott vagyok. A Sajó csak részben fog kárpótolni Miskolcon”. Miskolcra pedig már ezt írja: „Már sikerült a Balatonról egy térképet is szereznem, ami a könyv mellé lesz jó.” Majd pedig: „Szorgalmasan olvasom a térképpel a kezemben a Cholnoky-könyvet.” Húzza-vonzza a Balaton, akárcsak télen a hófödte hegyek. Nem is hallgatja ezt el: „Gondolatban igen sokat vagyok Világoson. Már alig várom, hogy lemehessek.” Miskolcon nem a város múltját őrző múzeum köti le először, ahol a Szeleta-barlanglakó ősember és az Avas tetején kiásott ősi kovabánya leleteit őrzik. Nem is a városi levéltár kapja meg mindjárt a figyelmét, melynek oklevelei elmondják, hogy a város, sőt a

megye is először Borsa vezéré volt és hogy később hogyan cserélgette folytonosan gazdáit, vagy hogy hogyan pusztított a legutolsó 1878. évi árvíz, melynek 277 ember esett áldozatul. Őt, a jövő emberét, a tervek és nekifeszülések bajnokát, a természet szerelmesét a város pazar környéke, a természet két kézzel szórt szépségei s gyönyörűségei ejtik meg. Megkapja az itt élő, lélegző Bükk-hegység, amely csak úgy ontja magából pajzán, bódító, szinte részegítően szűzies levegőjét. Itt van a Bükk két drágagyöngye: Lillafüred s Görömbölytapolca. Ezekhez visz Vilmos első útja. De azért a Balaton még innen is vissza-visszahúzza.

Míg mások a mozikat látogatják szabad idejükben, őt ritkán lehet ott látni. Meg is írja haza: „Moziba itt ritkán járok, mivel jó filmet ritkán adnak; amiről pedig nem tudok biztosat, azt inkább nem nézem meg.” Ellenben vonzzák a hegyek, régi várromok. Mint megjegyzi, idestova nem marad már kirándulóhely a Felvidéken, amit ne ismerne. Kassán is míg a gyönyörű pünkösdi ünnepen mások a városi szórakozóhelyeket keresik fel, ő egyik bajtársával nekivág a hegyeknek s töltekezik a természet nyújtotta élménygyönyörűségekkel. Hadnaggyá avatásakor Kassától könnyezve vesz búcsút, annyira szívéhez nőtt e város szép hegyeivel. E könnyeket bizony a hála érzete csalta ki szeméből a természet iránt, mely lelkébe súgta halkan az önmeglátás és elmélyülés gazdag titkát. Neki, a céltudatos embernek, az életprogrammal dolgozónak szüksége volt e két kincsre, azért ezek megszerzése s mélyítése érdekében itt-ott – mint láttuk – még az intézeti külső fegyelmen is engedett magának kis lazítást. Akik azonban ismerték őt, azok tudják, hogy ez nála nem éretlen csínytevés vagy felelőtlen kalandvágó volt. Nagy gondolat hajtotta itt is. Számára – mint naplójában írja – a természet bájos harmóniája bizonyítja legjobban Istent s az Isten gazdag bölcsességét. Ilyen szemlélet mellett jut el a logikus következtetéshez, hogy elfogadhatóbb egy Teremtő feltételezése, mint az az állítás, hogy a világ önmagától létezik.

Így ismerte fel a transzcendentális összefüggést a világ és Alkotója között. E kapcsolat folytán eszmélt rá a lét Istentől nyert nagy ajándékára s az élet csodás szépségére. Hát hogyan lehetne szeretni ezt az életet! Szerette is, de nagyon! Erről legjobb barátja Vilmosmal folytatott egyik beszélgetése kapcsán így ír: „Egész beszédén látszott az a hatalmas életszeretet és életenergia, amivel telve volt egész egyénisége.” Ezzel az életszeretettel újságolta édesatyjának, hogy a hírek szerint Kolozsvárról a tavasszal átkerül a Székesfehérvár közelében levő börgöndi repülőtérré. Így tehát majd szabad délutánjain leszaladhat motorral a Balatonra vitorlázni. Az édesatyja megszólal:

– Persze, majd 100-as tempóval nyargalsz a motorkerékpárral.

Erre Vilmos szemébe könny szivárog, végigsimogatja barna tekintetével édesatyja arcát s csak ennyit mond:

– Hát így ismer engem, Apikó?

Benne rezgett e pár szóban az élet szerelmesének megbántottsága. Hogyan tételezhetnek fel róla olyat, hogy kockára teszi életét.

5. A szárnyabontott sas

Filozofikus nyelven úgy is mondhatnók, hogy a lelki egyensúlyozottság bajnoka. Minden ember erkölcsi hajlamai vagy az értékigenlés vagy az értéktagadás irányába húznak. Ne azt kutassuk most, hogy honnét az embernek az értékiszony hajlama, mert ha nagyon utánanéznünk, megtaláljuk gyökerét az ember szabad egyéniségében. Az ember tárgyi értelemben sohasem tud ugyan elszakadni létrehozó okától, az Istentől, de szabadsága folytán ellene fordulhat a nem tőle eredő, de természetének egészen megfelelő abszolút értékeknek, csak azért, hogy önállóan építse ki önmaga értékvilágát. Tehát az értékiszony hajlamot felismerhetjük az egyénnek abban a függetlenségi törekvésében, mely már az első teremtett szellemnek a bukását is okozta. Épp ez egyéni független szabadság túlhangsúlyozása válik a

létegyensúlyozatlanság eredőjévé s ezzel az erkölcsi magaslatról való lecsúszás s számtalan egyéni tragédia okozójává.

Ott kezdődik az emberi élet teljes kiegyensúlyozottsága s az emberi lélek nagysága, ahol megtörténik az ember részéről önmagának az erkölcsi értékek irányába való teljes odaadása. Igaz, hogy ez önfeláldozást kíván, de szabad áldozat ez, mert szabadon helyezi önmagát a törvény alá.

Vannak azonban ez önátadásnak sorvadtt típusai, a se hideg, se meleg lelkek, akik nem tudnak a teljes odaadás magaslatáig felemelkedni. Ezek ugyan eléggé „hősök” ahhoz, hogy szélsőséges értéktagadókká ne váljanak, de eléggé gyávák is ahhoz, hogy teljes mértékben értékigenlők legyenek. Megelégszenek azzal, ha az erkölcsi értékek torz karikatúrájává lesznek. Az igazi értékigenlő jelöltek számára ez rossz reklám, az értéktagadóknak pedig jó hánytatószer.

Szemben áll az előbb vázolt gyöngékkal a hősködők tábora, akik annyira bíznak értékvalósító önerejükben, hogy az Isten kegyelmét legalábbis tudat alatt fölöslegesnek vélik, a teljes önátadásig emelkedett értékigenlést gyöngeségnek minősítik. Ezek a tragikus magabizók megbélyegzettei.

Míg az első típus képviselői mind a tettek, mind a lelkület mezején ványadtak, véznák s gyöngék, addig ez utóbbiak az akarati magabizás terén abnormisan túlzók, erkölcsi értékekhez simulásuk azonban teljesen sorvadtt. Ez utóbbiak olyanok, mint a púpos ember, aki pozitív és negatív irányban egyszerre deformált.

Vilmos mindkét zátonyt elkerülte. A törpeséget legyőzte teljes önátadásával. A másik gyöngeséget pedig elkerülte szinte teológiai mélylátásával, mely minden erkölcsi értéket s elért eredményt Isten kegyelmének tulajdonított.

De ez még nem nyújtja Vilmos igazi erkölcsi jellemképét. Szellemét a teljes értékigenlés jellemezte. Erős értéktagadó hajlamokkal ő is küzdött. Többen pl. a makacs ember benyomását nyerték róla. Kétségkívül ez erősen jellemezte, de küzdött ellene hősiesen s annyira vitte e téren is, hogy egyik parancsnoka jellemzése szerint: „Parancsot feltétlenül teljesített még akkor is, ha annak helyességéről nem volt meggyőződve, de ha bebizonyítottam neki, tévedését nem szégyellte bevallani.” Egyéniségének tökéletes, harmonikus kibontakozása érdekében jó hajlamait erősítette, a károsakat keményen elnyomta. Tette ezt azért is, mert meggyőződése volt, hogy „az önmagunkra alkalmazott kényszer a külső kényszer alól szabadít meg”. Az önmagunkra alkalmazott kényszert még módosíthatjuk, a kívülről jövő kényszer azonban nincs tekintettel reánk. Így ért el e földön elérhető kiteljesüléshez, az igazi belső boldogsághoz. Ez már a szárnyabontott sas merész ívelése avagy a létegyensúlyozott ember győzelmi zászlólengetése.

Ez a boldogság azonban korántsem töltötte ki a végtelen boldogság után vágyó lelkét. A szent-ágostoni nosztalgia továbbra is ott zakatolt lelkében. Legbelseje Isten nélkül mégis csak üres maradt volna. Arab közmondás ajánlja: „Szekered rúdját kösd a csillagokhoz.” Vilmos élete tengelyét kapcsolta az örök Napba, az Istenbe. Ezért boldogsága is lényegesen fölötte állt a természetes boldogságnak.

Istenben találta fel azt az értéket, mely méltó arra, hogy vágyódjon utána. Azért agya és akarata nem nyugodott, hanem fáradt, dolgozott keményen. Ezért tudott alkotni is lelki életében. Nem tartozott a kontár „örök keresők” közé, akik határozott iránybafordulás nélkül lelki egyensúlyozatlanságban hanykolódnak. Az átlagember nem éri el a Vilmos által megmászott csúcst, hanem kereső vággyal a lélek igazi vágyát soha be nem töltő földi élvezeteket habzsolja vagy a hírnév, hatalom, kitüntetés stb. erkölcsileg üres fantomait kergeti. Elkerülte a szellemi sznobizmust is, mely pusztán a tudás- és műveltségzombjában merül ki s mely a lexikális tudás oltárára a mélyebb egyéniséget is áldozatul dobja. Ő mindezt maga alá gyűrte. Nem ivott, nem dohányzott, pénzt, hírnevet, hatalmat sohasem hajszolt még földi vonatkozásban sem. Ő, aki mindenben a lényegyet kereste és értékelte ki, erkölcsi

jellemképzésének alapjául is a lényegileg abszolút erkölcsi értékeket kereste – ősforrásukkal, az Istennel egyetemben. De nézzük őt most magát konkrét, hétköznapi életében ...

II. Vilmos közéről

1. Az elhivatott ifjú

Amint a csalán már zsenge korában csíp s így elárulja természetét, éppúgy az embernél is az igazi elhivatottság jelei már fiatalon mutatkoznak. Így jelentkeztek a kis Vilmosnál is a katonai rátermettség adottságai. Édesanyja, aki gondosan figyelte a gyermek fizikai, pszichikai és szellemi kibontakozását, naplójában megörökítette Vilmos ily irányú megnyilatkozását is. E napló szerint a kis Vilmos már 3 éves korában nagy büszkén kijelenti:

– Én katonai férfiúi fiú vagyok, én lövöldő fiú vagyok.

Harmadik elemista korában pedig édesanyjával sétálgatott a Duna-parton. Az élénk eszű gyerek figyelte a sétálókat. Megfigyelésének eredményét gyermeki nyíltsággal közli mindjárt édesanyjával:

– Én nem értem, mindenki csak kurizál és a haza sorsával nem törődik senki. Egyáltalán miért nincs nekünk királyunk, mert nekünk olyan király kellene, mint akit a Duna jegén választottak (és ezzel széles gesztussal rámutat a Dunára), mert akkor lenne fekete sereg és én is annak a katonája lehetnék. Mert ha itt nem történik semmi, akkor a fene ette meg ezt az országot.

A gondos szülők nem érdekből, nem is családi hagyományból, hanem a gyermek bontakozó ily irányú adottságait észrevéve, Vilit egészen katonának szánják s tízéves korában az elemi iskola négy osztályának tiszta kitűnővel való elvégzése után beadják a soproni m. kir. „Rákóczi Ferenc” honvéd középiskolai nevelőintézetbe. A felvételhez természetesen az orvosi vizsgálat is szükséges volt. Az összes jelöltek orvosi vizsgálata egy időben történt. A szülők bizonyos aggodalommal viszik gyermeküket a IV. ker. katonai parancsnokságra: „Vajon alkalmas lesz-e, megfelel-e majd?” Egy-egy gyermek megvizsgálása után bekéretik a gyermek kísérő hozzátartozóját, hogy közöljék vele a vizsgálat eredményét. Vili édesanyját is szólítják. Belép a rendelőbe. Ott állnak a mamák s előttük a sok levetkőztetett gyermek. Vili is köztük áll kihúzott, feszes, katonás tartással, vigyázz állásban. A hadtest főorvosa ezzel fogadja a belépő anyát:

– Gratulálok a fiához. Ilyen gyönyörű testalkatú gyerek alig volt még a kezeim között.

Az édesanya szégyenkezik a többi anya füle hallatára elhangzott dicséreten ... Ily irányban is gazdag ígéret volt Vilmos.

Lelkileg éppoly gazdag katonai adottságok bontakozó csíráival került Sopronba. Szembetűnő tulajdonsága volt egyenes, őszinte nyíltsága, mely tanárai és kis bajtársai rokonszenvét biztosította számára. A kis „zögreg” intézeti tanár-elöljárói átnézik a növendékek levelezését is. Itt-ott írnak hozzá pár sor jellemzést a szülőknek. Így tudjuk meg mindjárt az első iskolai év novemberében az egyik órnagy soraiból, hogy „... a kis öreg tanulmányi szempontból nagyon jól megállja a helyét. Viselete és katonás magatartása pedig kivétel nélkül biztosították számára összes előljáróinak szeretetét.” Még két százados tanártársa véleményét is közli a szülőkkel: „igen szépen nyilatkoztak róla, csak jót mondtak”. A következő év februárjában már ez a jellemzés érkezik haza: „Nyílt, őszinte, pajkos, ragaszkodó, katonás, illedelmes, feszes, rendes.”

Idők múltával, ahogy fizikailag fejlődik, elevensége is növekedik. A tanulás kezd az eleveneknek nem ízleni. Az intézeti napirendben előírt kétórás komoly tanulási időt (d. u. 6–8-ig) nem veszi túlságosan komolyan. Egy tanár százados meg is írja ezt az édesanyjának: „Ő pedig mindent csinál, csak nem tanul... Ha Nagyságos Asszonynak módja volna úgy titokban bepillantani az osztályba 6–8 között, megállapíthatná, hogy a fiú egyike a

legelevenebbeknek. Különb is ő jeles tornász, tehát testileg is az osztály legügyesebbjei közé tartozik.” Ha a tanulás nem is nagyon érdekl Vilit, szükségesnek tartja megírni a szülőknek, hogy „mostanában kedves kis lakónk van. Két fecske rakott fészket a tanteremben a lámpa tetejére, nagyon kedvesek. Az előadásokon is nagy érdeklődést mutatnak”. De ez a híradás még nem teljes. Meg kell figyelni azokat közelebbről is. Felmászik a fészkekhez s küldi is mindjárt haza a jelentést, hogy „az osztály fecskéje már öt tojáson ül”. Azonban a fecskék szomorú sorsát is megírja: „Fájdalommal tudatom, hogy a fecskéket az V. évf. tanterméből kiutasították.”

Így természetesen a tanulásban elmaradt. Kezdték becsúszni a szekundák. Ennek egyszer még őszinte nyíltsága is áldozatul esett. Nem merte tudatni a szülőkkel, hogy rajzoló geometriából beszédett. De egyenes természete ezt nem sokáig bírta elviselni, azért sietett a bocsánatkéréssel: „Édes jó Apukám! Bocsáss meg, hogy az elégtelent nem írtam meg és oly alávalóul hazudtam. A leveled, mely szombaton jött meg, nagyon elszomorított.” Ez egy esettől eltekintve őszinteségén többé soha csorba nem esett. Ellenkezőleg, mindent megír, még ha ezzel fájdalmat is okoz a gondos szülőknek. Őszinteség terén kezdi magát különösen keményen fogni. Nem ismer többé önmagával szemben irgalmat. Hátramaradt levelei bizonyosságai ennek. Mikor értesíti a szülőket, hogy tanulmányilag általában jól áll, hozzáteszi: „de franciából gyengén állok”. Minden levelében pontosan beszámol tanulmányi helyzetéről, önmagával szemben sohasem derűlátó. Krisztus az őszinte nyíltság terén háromszor elesett Péter apostol hibáját háromszoros szeretetvallomással téteti jóvá. Mikor az Úr harmadszor kérdezi tőle: „Simon, János fia, szeretsz-e engem” – azt mondja az Írás: „Elszomorodék Péter, hogy harmadszor kérdé őt: Szeretsz-e engem? és felelé neki: Uram! Te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged.” Vilmos az őszinteségén egyszer esett csorbát százszoros nyíltsággal teszi jóvá. Ennek érdekében még érdemeit is megnyirbálja. Mikulásra csomagot kapott otthonról. Hálás szívvel köszöni meg a küldött finomságokat, melyeket bizonyára legutóbbi levelében megírt jó eredményekért kapott, de azért most hozzáteszi: „bár nem az én érdememből”. Majd ismét így ír: „Nagyon sajnálom, hogy fájdalmat okozok vele, de mégis meg kell írnom: magyarból intőt kaptam. A múltkori levelemben már említettem, hogy rosszul feleltem és e miatt, de még a rossz dolgozataim miatt is történt.”

Nemes lelkének fáj is ez a kínos őszinteség, nem ugyan önmaga miatt, hanem inkább a szülők miatt, de azért nem tágít. Beszédes bizonyossága ennek az a levele, melyet VII.-es „zöger” korában írt édesanyjának:

„Édesanyám!

Holnap Anyák-napja van. Eddig sohasem írtam, de most teszem ezt azért, hogy a sok szenvedés között egy kis örömet szerezzek.

Talán testvérekém nem gondolnak rá, miként én is csak most először, vagy ha igen, úgy annál nagyobb Édesanyám öröme.

Sok hálával tartozom. Már az élet adásáért is örökre hálásnak kell lennem. Kiskorom óta nevelt gonddal és sok szeretettel; majd katonának adott s végleg elrepültem gondviselő szárnyai alól. De rosszul mondom, korántsem végleg. Azóta is sok szomorúságot okoztam nemtanulással vagy magaviseletemmel, de azért nem szűnt meg szeretni engem.

Itt az intézetben sokszor eszembe jutnak ezek a vétkeim és bizony százszor megbánom őket.

Most kezdem csak természetemet vizsgálni és mélyebben gondolkodni.

Most fogom csak fel, hogy minden lelki jótulajdonságomat, mert úgy érzem, hogy van, Édesanyámtól és Apámtól kaptam. Érzem, hogy most alakul ki a jellemem és bizony sokat gondolok haza, mert minden jót onnan tanultam. Elgondolom, hogy a sok feddő

szó, a verés, amit kaptam, – és ami talán sokkal jobban fáj Szüleimnek, mint nekem – mind arra szolgált, hogy ember legyen belőlem.

Csak innen, ebből a távlatból tudom értékelni azt a sok szívbeli jóságot, melyet irántam tanúsítottak.

Sokszor megígérem magamban, hogy minden erőmmel azon leszek, hogy ne okozzak szomorúságot. Azonban ez nem mindig sikerül, sokszor hibázom. Tessék elhinni, ez az intő, amit most is kaptam, nekem fáj a legjobban, hogy szomorúságot okoztam vele.

Most legalább van, amin igyekezhetek. Reméltem, hogy ebben a levelemben már megírhatom, hogy javítottam, de ebben az örömben nincs részem. Már kétszer álltam ki javítani és mégsem sikerült. Pedig tényleg komolyan tanultam. Azonban ne tessék azt hinni, hogy ez a balszerencse elkészerít. Újból fogom kezdeni és addig tanulok, amíg ki nem javítom.

E gondolattal búcsúzom – és kérem a jó Istent, hogy Édesanyámtól a sok fájdalmat elhárítsa.

Kezeit ezerszer csókolja:

Vilmos.”

A balszerencse tovább kísérte, de egyenes jellemét többé már meg nem törhette. Utolsó évében félévkor megbukott magyarból. Egyik tanára ítélete szerint ezt nem érdemelte meg. Vilmos azonban nem szépíti a dolgot. Megírja nyíltan haza: „30-án volt a félévi értekezés, melynek értelmében magyarból megbuktam. Közbejátszott a negyedévi intő is. Az utolsó napokban ért a baj, mikor az egész anyag volt feladva, melyet nem tudtam. Határozottan nem tudtam, tehát én vagyok mindenben a hibás. Hogy tanultam és mégsem tudtam, az most nem fontos! Tudom, hogy ezzel nagy szomorúságot okozok, de tessék elhinni, nekem a legnehezebb ezt a levelet megírni, mellyel csak gondot okozok. A jegyeimről nem írok, mert azok teljesen a háttérbe szorulnak az elégtelen mögött.” Lelkiismerete azonban nyugodt. Ezt jelzi az is: „Csak az vigasztal, hogy megtettem kötelességemet, mert tanultam.” Elhatározta, hogy nem megy haza a húsvéti vakációra, hanem az intézetben marad és tanul. Évvégére már a legjobb tanulók közé küzdötte fel magát: dupla sávós lett. Van otthon diadal és öröm, Vilmos azonban megtartja szigorú önkritikáját: „Ma kaptam meg a drága sorokat, melyekért igen hálás vagyok. Ennyi dicséret azonban nem méltó hozzám, mert részben szerencsém is volt, mikor duplás lettem.” Majd pedig: „Mindenkinek mégegyszer köszönöm szépen a dicsérő sorokat külön-külön, de ismételten hangsúlyozom, hogy a szerencse is sokban hozzájárult.”

De minden más téren is ez a nyíltság jellemzi. Még harmadikos kis „zöger” korában a gyakorlótéren a korláton tornászott s oly szerencsétlenül ugrott ki, hogy keze kifícamodott. Ugyis meggyógyul keze. Megírja-e szüleinek e kis szerencsétlenséget s szomorúságot okozzon ezáltal nekik? Mit tegyen? Dönt. Így kezdi beszámolóját: „Tudom, hogy e levelem sok szomorúságot fog okozni, de mert nem akarom eltitkolni, megírom” s jön a beszámoló.

Más hasonló korban lévő fiú nem írná meg szüleinek, hogy ők, a felső évfolyambeliek labdarúgó-mérkőzésen kikaptak az alsósoktól. Ő ezt sem hallgatja el.

Vilmost igen kellemes megjelenése, jó modora mellett úri tartózkodás jellemezte. E mellett mindenkivel szemben eltalálta a megfelelő hangnemet s a nagy társaságban is ügyesen feltalálta magát és tudott kedvesen szellemes lenni. VII.-es „zöger” korában nyáron sokat volt együtt egyik barátjával. Egy alkalommal meghívták barátja nagyszülei Vilmost is több egykorú fiatal fiúval együtt. Éppen akkor játszottak zálogkiváltást, mikor Vilmos legkisebb húga az édesanyjával érte jött. Vilmos a ceruzáját csak úgy kaphatta vissza, ha előadást tart a „Saláta katonai vonatkozásban” címmel. Az édesanyja határozottan megdöbbenően várta, hogyan fog tudni fia válaszolni ekkora hallgatóság előtt. Vilmos felállt és olyan derűs, mosolygós arccal kezdett el beszélni a salátáról mint élelemről, olyan kedves,

leereszkedő humorral fejtegette a saláta jelentőségét a „zögerek” és a hadsereg élelmézésében, hogy valamennyien döltek a kacagástól. A két kedves öreg házigazda vállveregetéssel jutalmazta meg Vilmos szellemes csevegését.

Akik ismerték, sohasem látták őt dohányozni. Egy tizenkét éves korából hátrahagyott füzetében ezt a feljegyzést találjuk: „Megígértem egy altábornagy rokonomnak, hogy soha nem fogok dohányozni.” Ezt az ígérteét tartotta meg híven mindvégig.

Kiadási naplójába jelszóként ezt írta: „Részletre semmit, adósságot soha.” Ezt is hűségesen betartotta. Mikor hadnagy korában lelkiatyjának boldogan újságolja, hogy vett egy gyönyörű 800 pengős rádiót, az összecsapja kezét:

– És mikor fogja mindezt, Vili, kifizetni?

Ő elmosolyodik:

– Már kifizettem; nincs egy fillér adósságom sem.

Ez is következetes önnevelésének eredménye volt. „Zöger” és akadémikus korában pénzkezeléséről a legpontosabban beszámol édesatyjának. A sok közül csak pár esetet lássunk. 1937. január 31-én (V.-es „zöger” ekkor) ezeket írja haza: „Kár, hogy Apikó elküldte az 5 pengő zsebpénzt, mert mi abban állapodtunk meg, hogy csak márciusban tetszik küldeni. Nálam volt 4 pengő és az irodába beadtam 5 pengőt. Ezért én az 5 pengőt, melyet küldeni tetszett vissza fogom küldeni vagy Apikó ne küldjön márciusban zsebpénzt.” – Máskor ismét parancskihirdetésen tudta meg, hogy kapott otthonról 5 pengőt. Mindjárt írt haza: „Köszönöm szépen, de felesleges volt, mert nem szeretném elkölteni.” Mikor jó tanulmányi előmenetelért dupla zsebpénzt kap otthonról, félreteszi, mert év végére szeretne gyűjteni magának egy kis tőkét, amiből a nyáron majd kis utazást tehetne Németországba, természetesen, ha a szülők is hozzájárulnak e tervéhez. Megkapja a szülői beleegyezést s év végére össze is gyűjtötte azt az összeget, amiből megvalósíthatta tervét. Akadémikus korában a húsvéti vakációban öccsével sítúrára készül a Mencsulra. Indulásuk előtt Kassáról így ír haza: „Drága jó Szüleim! így hát ez az utolsó lapom és mégegyszer hálásan köszönök mindent, különösen a pénzt, melyet megkaptam és pontosan el fogom számolni.” Ilyen rendes fiúnak ugyan melyik szülő nem küldene örömmel? A szülők örömmel küldtek, hiszen volt is miből, de Vilmos megőrizte függetlenségét az anyagiakkal szemben. Ezzel már alkalmassá tette lelkét arra, hogy nagy rokonszenvvel fogadja be a természetfölötti, lelki értékeket. Kiadási naplójában ruházkodási cikkek vétele tekintetében kétéves tervvel előre dolgozott. Kiszámította például, hogy egy év múlva ebben és ebben a hónapban egy pár cipő vétele lesz esedékes, két év múlva egy öltözet egyenruhát s köpenyt kell csináltatnia. Úgy gazdálkodott azután a pénzzel, hogy mikor érkezett a tervszerinti bevásárlás ideje, minden zökkenő nélkül könnyedén kifizethette. Nem is volt sohasem pénzzavarban. A „részletre semmit, adósságot soha” elv következetes végrehajtása művészé tette pénzkezelés terén. Akadémikus korában kérte szüleit, akik egyet s mást készültek számára vásárolni, hogy a tervezettségben ő is segítségükre lehessen, mert egy olyan szabású ballonkabátot szeretne venni, melyet majd tiszt korában is viselhet. Előrelátó gondoskodása minden más téren is erősen jellemezte. Beigazolódott rajta az elv, amit naplójába le is fektetett: „Előrelátás megóv a kártól és veszteségtől.”

Ruházatban s egyéb felszerelésben mindene megvolt. Amije csak volt, azt a legnagyobb rendben és jókarban tartotta. A fényűzés pokoli tüze azonban nem ért el hozzá. Keresztapja karácsonykor mindig nagy ajándékokkal halmozta el. Tőle kapta az első órát, az első sífelszerelést, az első fényképezőgépet. Ezeket mind megőrizte és szeretettel el is használta. Elsőéves akadémikus volt, mikor keresztapja megkérdezi Vilmos édesanyját, hogy elfogadná-e Vili azt a nehéz arany pecsétgyűrűjét, amit karácsonyra neki szánt. Édesanyja fölteszi neki a kérdést, Vilmos bizony nem szívesen fogadta a felajánlást. Ennyit mondott édesanyjának:

– Tudja, anyukám, én nem szeretem az ékszert; sohasem húznám fel ujjamra a gyűrűt.

A következő karácsonykor elfogadta ugyan, de nem viselte. Eltette kis dobozába. Vele volt Kolozsvárott is.

Pihenőit és szórakozásait is a belső céltudatos fegyvelmezetség veretezte. Csak a kimondottan értékes filmeket nézte meg. Egyszer már láttuk, hogy a mozi látogatásáról mi volt a véleménye. Akadémikus korában Kassáról is azt írja haza, hogy csak azokat a filmeket meri megnézni, amiket édesatyja ajánl, mert a többitől sajnálja az időt. Még hadnagy korában is így ír haza Kolozsvárról: „Moziba keveset járok, mert nincs jó film. Kérem Apikót, hogy azokat a filmeket, melyeket érdemes megnézni, írja majd meg.”

A teljes önátadás jellemezte életpályájával szemben is. Szívvel-lélekkel készült a repülőtishti pályára. Édesatyja egészen reá bízta a pályaválasztást. Sietett is ezért Vilmos köszönetet mondani neki: „Köszönöm szépen Apikónak a beleegyezést, mely által lehetővé tette, hogy oda pályázzam, ahová kedvem van.” Szíve vágya teljesült. Felvették a repülőakadémiára. Minden életpályához tulajdonképpen hivatás kell. A hivatás egyik legerősebb kritériuma pedig az, hogy az ember jól érzi magát pályáján. Vilmos nagyon jól érezte itt magát. Elsőéves akadémikus korában így ír haza: „A repülést már annyira megszerettem, hogy nem tudnék szívvel-lélekkel ezekután más fegyvernemnél szolgálni.” Valahányszor a rossz időjárás nem engedi meg a repülést, mindannyiszor úgy érzi magát, mint a földhöz láncolt sas. De ha enyhül az idő, ujjong a lelke: „A múlt héten már kétszer voltam a levegőben; kimondhatatlanul jó érzés volt.” Nagyon várta mindig nyári vakációját a Balaton miatt. Repülőakadémikus korában azonban már ez örömbé – mint írja – „egy kis bánat is vegyül, hogy nem repülhetünk majd”. Annál jobban örül azután a szünetek végétével: „Mondanom sem kell, milyen jó ismét a hosszú nyári szünet után a repülés.” Összhangba hozta ezt is a lelkével, mert a lelki szárnyalást nem kevésbé szerette ...

Hivatása szeretete mellett magánéletét is a legnagyobb önfegyvelmezésben élte le. Nagyon örült annak, hogy hadnaggyá avatása után mindjárt Kolozsvárra helyezték. Itt a Mátyás-tér közelében vett ki magának egy műízléssel berendezett szobát. Erősen fejlett szépérzékével ízletesen választotta meg lakását is. Egyik hadnagy barátja, aki meglátogatta őt lakásán, így örökítette meg Vilmosnál tett látogatása emlékét: „Pompásan berendezett kis szobában emléktárgyait, új szerzeményeit, ruháit mutogatta azzal az örömmel, amit csak a megszolgált és megérdemelt eredmény adhat.” S ami fő, ő maga is jól érezte otthonában magát. Szüleinek meg is írja: „Remekül érzem magamat az új otthonomban és ami a fontos, szívesen vagyok otthon.” Minden idejét az önművelésnek és a sportnak szentelte. Csupa értékes könyveket vásárolt s remek könyvtárat létesített magának. A „Könyvbarátokhoz” is beiratkozott. Este – eltekintve a ritka esetektől – 9 órára mindig otthon volt. Megnyitotta rádióját, mert a zenét nagyon szerette. Meggyújtotta a külön kis asztalkán álló szép, ernyős hangulatlámpáját s bőrfotóijbe ülve komoly pszichológiai vagy karakterológiai könyveket olvasott nagy figyelemmel s tanulékony lélekkel féltizenegy óráig. Ekkor azután esti imája végétével pihenni tért. Ezt a napirendjét mindig szigorúan betartotta. Nem egyszer mondogatta mosolyogva lelkiatyjának:

– Aszkétább életet már nem is élhetnék, Péter.

Ő maga volt a tartalmas élet zamatos csodája ...

2. Az ügyes sportoló

A bámulatosan szabályos, rugalmas testű Vilmos már kis „zöger” korában is gazdag ígéretnek bizonyult sportbeli ügyesség terén. Nevelői már ekkor felismerték benne a jeles tornászt s az osztály legügyesebbjét. Társai is megcsodálták, talán kissé meg is irigyelték ezt az adottságait.

Intézeti évei alatt a három nevelőintézet növendékei között rendezett sportversenyeken ügyességben alig akadt párja.

Erkölcsei üdesége fizikai fáradhatatlanságot is adott neki.

Teniszezni is nagyon szeretett. Benevezett versenyekbe is. Ha csak az időjárás engedte, mindennap teniszezett egy-két, sőt gyakran három órán keresztül. Délutánonként gyakran teniszezett fél 2-től fél 5 óráig, utána még 6 óráig ping-pongozott és még aznap volt kedve levelet is írni haza, nehogy heti levélírása terén mulasztást kövessen el.

Az eleven fiúnak mozgás kellett, azért fáradhatatlanul sportolt. Esős idők ellenére is játszott kézilabda-meccset. Vizes pályán is nem egyszer teniszezett. Ha az időjárás nem engedte meg a sportot a szabadban, akkor a játszóteremben ping-pongozott rendületlenül.

Előjárói az ügyes Vilmost bevették a külön tornászok közé is, s itt is minden hétfőn egy-, kedden és pénteken pedig kétórás edzésen vett részt. Mint a lövész-szakosztály tagja, minden reggel célratartási gyakorlatokat végzett, „mert – mint írta – így biztosabb lesz az embernek a keze”. Volt ezenkívül minden hétfőn délután 1 óra lövészete, kedden pedig 2 óra, szerdán 1 óra vívása, csütörtökön gyakorlati, pénteken pedig atlétikai kiképzése. Ezekon mindig résztvett szívvel-lélekkel. A szertornát is nagyban gyakorolta s versenyeken is vett részt. Olyan eredményeket ért el e téren, hogy osztálya második csapatának ő lett előtornász kapitánya. Lövészet terén pedig társai között ő lett a mesterlövész. Törvívó versenyeken is szép eredményeket ért el.

A sport e különböző ágait nem ötletszerűen űzte, hanem külön-külön céltudatosan feküdt neki a munkának. Így pl. VII.-es „zöger” korában elhatározta: „Az idén a vívás és torna terén fogok dolgozni.” Neki is gyűrűközött kemény kitartással. Igaz, hogy ez áldozatot is követelt tőle, mert torna közben lejött tenyeréről a bőr s egy hétig nem tornászhatott, de azért megérte, mert elnyerte a bronz sportérmet. Vívás terén annyira vitte még ez évben, hogy nemcsak a versenyre előkészítő selejtezőn ment tovább sikeresen s nemcsak a középdöntőbe jutott be három évfolyamtársával, hanem bekerült a döntőbe is, mégpedig évfolyamtársai közül egyedül csak ő. Így azután előjárói a 66 tagból álló vívószakosztály vezetését is reá bízták. A vívást nagyon élvezte, s mint írta is: „Ezt az egyet szeretném komolyan űzni.” Nemcsak azért vett részt nagy érdeklődéssel minden szerda délután a vívásokon, mert ő volt e szakosztály ifjúsági elnöke, hanem mert nagyon érdekesnek találta ezeket, azonkívül pedig, mert szabadvívás is volt ilyenkor. A szabadvívás pedig különösen vonzotta Vilmost, mert ilyenkor próbálhatta ki egyéni leleményességét. Gyakran még vasárnap délelőtt is vívott.

Atlétika terén a diszkoszvetésben haladt a legtöbbet. Magasugrásban az elsők közé jutott. Szertornában a nyújtón ért el jó eredményeket.

Gyakorlati érzéke, ami a tisztai pályán igen fontos, már ekkor nagyon fejlett volt. Ez a gyakorlati érzék az eddig említett sportügyességgel párosultan vezető állásokra tette őt alkalmassá. Meg is bízták az intézetben az 1. szd. III. szakaszának rajparancsnokságával, majd pedig szobaparancsnokká tették. Ez a tisztség már több felelősséget rótt reá, de lelkiismeretesen, rendesen töltötte be e hivatalát is.

Akadémikus korában tovább képezte magát sport terén. Bejárt a tisztai vívóklubba vívni, mert tovább akart tanulni törözni. Ez évek sportéletét így foglalta össze: „Sokat sportolok, különösen vívok.” Másodéves akadémikus korában egy egész napon át tartó vívóversenyen a törvívást megnyerte. Ezután még sikerült egy pisztolyversenyt is megnyernie. Szép jutalmat is kapott ezért: egy utazó ébresztőórát és egy íróasztalkészletet.

Hadnagy korában még tovább fejlesztette magát. Minden hétfő, szerda és péntek este vívni járt. A versenyeket egymásután nyerte meg.

Kezdetől fogva azonban legjellegzetesebb és legkedvesebb sportja a sízés maradt. Már második kis „zöger” korában ezt írta haza: „A sítudásban én vagyok a második az osztályban. Az első a német fiú, aki Svájcban nőtt fel.” Az csak természetes, hogy a kezdet kezdetén a svájci hegyek között felnövekedett kis bajtársa volt az első, de ez nem tartott sokáig, mert Vilmos ezen a téren rövid idő alatt messze túlszárnyalta. VIII.-os „zöger”

korában már az öt első díjat nyert sízők között Vilmos volt a legelső. Ekkor már előjárói megtették Vilmost bajtársai síoktatójának.

Valósággal szerelmese volt a hónak. A havas csúcsok nagyon vonzották tiszta, kemény lelkét. Télen mindig nagy érdeklődéssel figyelte a hóviszonyokat. Ezekben a hónapokban egészen késő tavaszig minden levelében tudott valamit írni a hóról és a sízésről.

Szüleit és testvéreit nagyon szerette, s boldog volt, ha hazajöhetett, de a karácsonyi és húsvéti vakációjában a hófödte csúcsok birokra keltek lelkében az otthon szeretetével s játszi könnyedséggel maradtak győztesek, ha a budapesti időjárás fukarkodott a hóval. Vilmos ilyenkor feláldozta az otthon melegét és sífelszerelésével megrakodva felutazott Kárpátaljára, Tiszaborkút vidékére 10–12 napra sízni. Legjobban szerette volna, ha hórajongását összekapcsolhatta volna az otthon meghittségével. Karácsonyi vakációi előtt mindig ilyesfélét írt haza: „Mindig a sízés jár az eszemben és a hóra gondolok, csak legyen karácsonykor.” Vagy pedig: „Nagyon örülnék, ha Pesten lenne hó karácsonykor, mert nem kellene sehova sem elmenni (ti. más havas vidékre) sízni.” Örül a lelke, ha kint vígan esik a hó s porhó ígérkezik a sízéshez. De elszomorodik, amint beáll egy kis meleg idő. E szomorúságát nem is titkolta. Akadémikus korában 1941. március 17-én így írt haza: „Sajnos, a 15-én beállt hőségtől nagyon megijedtem... de a mai hóvihár némileg megvigasztalt.”

Húsvéti vakációi ilyen szempontból még problematikusabbak voltak. Arra már nemigen számíthatott, hogy havat talál otthon a budai hegyekben. Ilyenkor bizony nem egyszer megint csak Kárpátaljára tervezett sítúrát, mert ott „hónak kell lennie, hiszen a Pietrosz 2000 m magas”. Útra is kelt, felutazott a mencsuli menedékházba, megmászta síléccl az 1728 m-es Sesult, ahol mint hazairta: „a nap ereje borzasztóan erős, már ma pecsenyére sülttem”. Ingujjban sízik a magas havasokban s élvezi azok szűzies leheletét. Sajnálja ugyan, hogy nem lehet otthon szeretteivel, de ha megfelezné a 12 napos húsvéti vakációját, pár napra nem lett volna érdemes felutaznia ide. Azonban úgy intézi, hogy húsvétvasárnapra már szüleinél lehessen. Így legalább a két utolsó napot az otthoniaknak szentelheti.

A sízés szívügye maradt mindvégig. Vilmos már mint hadnagy szolgált Kolozsvárt, mikor egyszer egyik hadnagy bajtársa, aki más helyen szolgált, közel 5 órai repülés után érkezett a „Gólya” típusú géppel Kolozsvárra, a „szamosfalvai” repülőtérré. Természetes, hogy valamennyi épkézláb évfolyamtársa, aki itt szolgált, hamarosan köréje csoportosult s az első egymásról történt benyomások kicserélése után elvitte Vilmost e repülőgéppel egy körre a város fölé. Ekkor Vilmos lelkendezve mutogatta barátjának a síterepeket, ahol az éppen tűnőben lévő telet végigtúrázta. De életpályája iránti hivatásos szeretetének most is jelét adta. Barátja ezt így örökítette meg: „Első alkalom volt, hogy együtt repültünk; most, hogy neki ismeretlen gépbe került, érdeklődve figyelte annak tulajdonságait, a fogásokat, amikkel a gépet ki kell szolgálni.” Repülés után meghívta Vilmos barátját vacsorára. Vacsora alatt is repüléseikről beszélgettek s Vilmos „lelkesen tervezgette, hogy a hamarosan hozzájuk érkező géppel hogyan fejlesztheti tudását”.

Habár Vilmos sportbeli ügyesség terén erősen kinőtt társai közül, – ezt el is ismerték mindnyájan – mégis megmaradt szerény, őszinte, jó bajtársnak, aki egyik fiatal tiszt jóbarátja szerint: „Mindig tiltakozott az ellen, ha valaki sportbeli ügyességét dicsérte.” Szerénységének klasszikus példája az az egész napos teniszversenye, mely Vilmos számára csupa győzelemmel végződött. Délelőtt egyik jó játékos bajtársát sikerült egyesben kivennie, délután pedig teniszező párjával páros győzelmet szereznie. Mindezért nem önmagának adózik elismeréssel, hanem teniszütőjének hálálkodik, „mely elsőrangú, olcsósága dacára”. Ilyen szerénynek ismerték tanárai is. Nem is beszélt soha senkinek sporteredményeiről és bajnokságairól.

3. Útban a kiegyensúlyozott ember felé

Minden irányban harmonikusan képezte magát. Láttuk, hogy tanulmány terén mily szépen köszörülte ki a csorbát. Ezt meg is tehette, mert tanárai, akadémikus, de még korábban „zöger” társai véleménye szerint is „tehetséges fiú volt”. Mikor bekövetkezett a félévi bukás, a szülők instruktort akarnak melléje fogadni, de azonnal lebeszéli erről őket Vilmos egyik tanára, mert véleménye szerint a bukást nem a tudatlanság, „mint inkább a be nem vált számítás és a szerencse elpártolása okozta”. Kereken kijelenti a szülőknek: „Korrepetitorra nincsen szüksége, meg fog állani a saját lábán is.” Az eredmények fényesen igazolták e századost, mert év végére már a dupla sávós növendékek sorában látjuk Vilmost.

Őszinteség terén is csak a kevesek által elért magaslatra jutott el.

Élete minden vonatkozásában fáradhatatlanul építette önmagában a harmonikus embert.

Erős határozottsága minden irányban érvényesült. Egészen a vagy-vagy elv embere volt. Még az időjárásnak sem bocsátotta meg a szeszélyességet. V.-es „zöger” korában egyik februári levelében az időjárás szeszélyes változékonyságáról számolt be szüleinek. Jellemző reá nézve, amit ezzel kapcsolatosan írt: „Már unom ezt a bizonytalan időt; vagy legyen hideg vagy meleg, de ilyen bizonytalan időt, hogy egyik nap meleg van, a másikon pedig hideg, nem szeretem.” Ez jellemzi őt. Megalkuvás vagy szeszélyesség sohasem férközött határozott jelleméhez. Mindig egyenes, céltudatos tervekkel dolgozott s ezt egész lélekkel is hajtotta végre. Érettségije alkalmából nagy uzsonnát adtak a szülők a gyerekeknek, melyre meghívták jóbarátaikat is. Uzsonna után a fiatalok elhatározták, hogy moziba mennek közösen. Vilmost is hívták, – hiszen ma ő az ünnepelt – ő azonban maradt, mert elhatározta, hogy ezt a délutánt egészen édesanyjának akarja szentelni. A többiek elmentek, ő pedig édesanyja mellett töltötte idejét. Mindenütt nyomában volt, szeretetreméltó egyéniségével szobáról-szobára követte őt, aki még tett-vett egyet-mást a lakásban. Majd leült édesanyja mellé, ránézett csillogó szemével és így szólt:

– Anyukám, úgy érzem, hogy jellemem már kialakult.

Jelezni akarta ezzel nem ugyan a teljes befejezettséget, hanem a programot, melyet beállított saját önképzésébe.

Az említett manrézai lelkigyakorlata vasárnap este kezdődött. Ő aznap délben érkezett Kolozsvárról haza Budapestre, szüleihez. Akkoriban adták a Nemzeti Színházban a híres Greban-féle „Igaz passióit. Vilmost hívják ismerősei a délutáni előadásra. Már megvan a legjobb páholyjegy is. Az este kezdődő lelkigyakorlathoz is jó bevezető lesz ez. Ő azonban szerényen kimentti magát:

– E délutánt teljesen szüleimnek szántam.

Egész délután el se mozdul szülei mellől.

Lelkigyakorlatának végzését is ez a százszázalékos odaadás jellemezte.

Ezzel az egész lélekkel kereste fel a Balaton elmélyülésre hangoló csendjét is, ahol egyedül ült le a partra s egyfolytában két óra hosszat is elnézte s élvezte egészséges, üde lélekkel, minden melanchóliától mentesen a Balaton titkokat mesélő, opál színű tükrét. Télen is ilyen lélekkel indult mindig sílécekkel a vállán a hegyek közé.

Kiváló adottságot örökölt szüleitől zenei téren is. Ezt sem hagyta parlagon. Arra ugyan nem volt alkalma, hogy a zenében nagyon kiművelje magát, de veleszületett képessége nem hagyta nyugton. VIII.-os „zöger” korában karácsonyi vakációjára a következő kidolgozott tervet terjesztette szülei elé: „Nagyon szeretnék színházba járni. Már régóta ez a kívánságom, de ez most csak megerősödött. Komoly zenét hallgatni, ez most a vágyam.” Majd pedig: „Szeretnék egypár nagy operát megnézni, hogy mégis valami kis képem legyen a művészetről is. Tudom, hogy nagyon szerénytelen kívánság a kérés a színházzal kapcsolatban, de én is hozzájárulnék, ha nagyon sokba kerülne. Meg nem is bizonyos, hogy lesz-e épp akkor megnézésre érdemes darab műsoron. Szüleim jól ismerik a nagy darabokat,

azért kérem, állítsanak össze nekem egy kis műsort, ami a szabadság alatt lesz műsoron és nem nagyon nehéz nekem. Ez lenne a karácsonyi kívánságom, bár nem éppen szerény. Verdi, Bizet, Rossini, Gounod, ezek járnak most a fejemben és egy kis táblázatot is csinállok a különféle nemzetiségű nagy színműírókról és műveikről. De elég erről.” Akadémikus korában is karácsonyi szünideje előtt jelezte haza: „Már előre örülök a szabadság alatti zenealkalmaknak.” Azonban ezen a téren is mérséklet jellemezte. Csak a megnézésre érdemes darabokat nézte meg, csak a klasszikus hangversenyeket látogatta. A rendszertelenséget e téren is elkerülte. Elárulja ez önmérsékletét az a hazaírt levele, melyben arról számol be, hogy zongorahangversenyt hallgatott s hozzáteszi: „Egy jóidőre megint kielégítettem zenei éhségemet.” A zene iránti szeretetét jelzik édesanyja névnapjára írt sorai is: „Sokat gondolkodom a kedves zongoraestékre, mikor oly türelemmel foglalkozott velem. Sajnos, most nincs mód, hogy játsszam, így csak karácsonykor lesz ismét alkalom. Azonban hangversenyekre elmegyek, mert nagyon szeretem a zenét.” Szerette, de ez nála nem kizárólagosan csak a szórakozás jegyében állott, nem is pusztán csak pihenést nyújtott neki, hanem ezekből is a szellemi gyarapodást, okulást, elmélyülést, az erkölcsi finomodást merítette. Tapasztalta, hogy a zene hatása mily nagy a lelkére. Érezte, hogyan szabadít meg alacsony gondolatoktól, hogyan tisztítja erkölcsi érzékét, hogyan old fel feszültségeket, hogyan nyújt megnyugvást, áraszt lelki harmóniát és békét.

Egy hangszer nem bírt, a harmonikát. Ki is jelenti: „A harmonikát még hallani sem bírom.”

Hadnagy korában sem hagy fel zenei önképzésével. De milyen formában tegye ezt? A fiatal tisztakat gyakran helyezik át egyik helyről a másikra. Itt is okos célkitűzéssel dolgozik: „Arra gondolkodom, hogy olyan hangszer kellene, melyet mindenhol magammal tudok majd vinni.” Klarinét mellett dönt. Egy igen kiváló klarinét tanártól vesz órákat, akitől egyben általános zeneismereti órákat is vesz. Közben küldi haza az értesítéseket: „Szorgalmasan tanulok klarinézni.” „Szorgalmasan gyakorlok klarinéton.”

Pontosság terén is teljesen reá lehetett hagyatkozni. Ha valakinek valamit megígért, nem kellett félni, hogy megfélekedzik ígéretéről vagy hogy megkésik vele. Valahányszor elment otthonról, megkérdezte távozásakor, hogy mikor lesz az ebéd ideje. Ebéd előtt öt perccel mindig otthon volt. Ha lelkiatyjától telefonon kért látogatási időt, a megbeszélte órában pontosan megjelent. Inkább két perccel előbb érkezett, de soha egy másodpercet sem késett. Első éves kis „zöger” korától egészen haláláig minden héten pontosan írt haza szüleinek. Még akkor is, ha így kellett kezdenie levelét: „E sorokat jelenleg csajkámon írom Soprontól 15 km-re fekvő első számú táborhelyünkről.” Nem tér ki az önként vállalt kötelessége elől. Pedig az előzőhöz hasonló helyzet máskor is előfordult: „Ez utóbbi lapomat a második számú táborból írom a már említett helyzetben ...”

Abban is nagy mester volt, hogy a kellemes szórakozást lehetőleg hasznos célkitűzéssel kösse össze. Az a család, amelynél Vilmos németországi nyaralását töltötte, gondoskodott számára megfelelő kis társaságról. Így került társaságába három leány is, akikkel esténként vacsora után táncolni szoktak 10 óráig. Vilmos ezeket az alkalmakat is ügyesen kihasználja nyelvtanulásra: „... természetesen igyekszem a német kislány közelében lenni és beszélgetni vele”.

Mind e mellett nagyon szerette a rendes társaságot és a táncot. Nagyon örült annak, mikor a soproni intézetben felsős „zöger” korában táncoktatásban részesültek. VII.-es korában az intézetben a Mikulás-estre műsoros előadással készültek. „Utána – mint írja – táncmulatság volt két óráig. Nagyon jól éreztem magam és a végéig táncoltam.” Máskor pedig a remekül sikerült sportünnepély után volt tánc. Ezen szolgálata miatt nem vehetett részt s azt sajnálta, hogy nem táncolhatott.

Mindig nemes, arisztokratikus tartózkodó viselkedés jellemezte. Társai véleménye szerint: „a fölületesség, a mostani hülyéskedő stílus távol állt tőle”, de bajtársai körében az akadémián magyar nótákat, népdalokat hajnalig is szívvel-lélekkel énekelt velük együtt.

Rendszeretete, mely mentes volt minden pedantériától, szintén végigkísérte egész életén. Parancsnoki szemlék alkalmával mindent példás rendben találtak nála. Nem egyszer megtörtént ilyenkor, hogy lehúzták lábáról a cipőt, de harisnyáján sem találtak szakadást. Már korán ránevelte a rendszeretetre önmagát. Hogy mily élvezettel tette ezt, az kitűnik kis „zöger” korában írt soraiból: „Ma fürdés után puskapucolás volt, úgy kitisztítottam, hogy csak úgy ragyogott.” Pontos, kötelességteljesítő lelkületére szépen rávilágít az a levél, melyet VI.-os korában írt haza, miután elhagyhatta az intézeti kórházat, hol pár napig feküdt meghűléssel. Sajnálattal fejezte ki, hogy lement a kórházba, „mert – mint írja – már IV.-es korom óta nem voltam kórházban és így mégis becsúszott 20 óra mulasztás”.

A harmonikusan kidolgozott élet próbaköve az önuralom. Itt lesz nyilvánvalóvá az erény igazi értéke. Ezt is céltudatosan állította be a harmonikus egyéniség kiteljesedésének érdekében. Otthonról évente elég sűrűn érkeztek terebélyes csomagok, rakva mindenféle finomságokkal. A soproni intézetben kényelmesen oldotta meg az ügyet Vilmos. Az ágya mögötti üdülőszekrényben szép rendben elraktározza a finomságokat, úgyhogy csak karját kell kinyújtania, máris kezében van, mi szem- s száznak kellemes. Vilmos azonban kiadja önmagának a jelszót: „mértékletes leszek velük”. Haza pedig bátran írja: „Ne tessék aggódni, fogmosás után nem eszem.” Azon a húsvéti ünnepen, mikor Vilmos az intézetben maradt pár társával, intézeti lelkiatyja velük reggelizett. Vilmos önmegtagadást gyakorolt akkor is és nem reggelizett. Különben pedig elve volt: „Mindig úgy felkelni az asztaltól, hogy bírjak még enni.”

Annyira a lélek magasabbrendű uralmát akarta önmagában biztosítani, hogy még a képzelet játékát is szigorú ellenőrzés alá vette. Hiszen a képzelet – mint írja naplójában – nem tud ítélni, az csak képeket vet föl s sokszor az ember ezeken dühöng. Ez nem emberhez méltó magatartás. Azért tehát „ne engedjük képzeletünket, hogy igazságtalanságot, bosszúságot, megalázást stb. felelevenítsen, mert ezáltal felkeltjük haragunkat”.

Ez az önuralom jellemezte bajtársaival szemben is. Fegyelmezett embernek dupla kín mások fegyelmezetlenségét látnia. Ezt Vilmos is érezte. „Zöger” korában valahányszor az intézeti ügyeletesség tiszttségével bízták meg, nem egy rendreutasítást kellett adnia. Ilyenkor nem egyszer panaszkodott lelkiatyjának:

– Nem lehet velük másképp bánni, csak gorombáskodással, de nem teszem, mert nem visz rá a lelkiismeretem.

Érzékeny lelkének nagyon fájt, ha valaki gorombáskodott vele. Ilyenkor jobban bezárkózott.

Ezen az úton jutott el a tapintatos érintkezéshez másokkal, mely annyira vonzóvá tette egyéniségét. Soha a legkisebb türelmetlen sürgetés sem hangzott el részéről másokkal szemben. Ami pedig ritka eset, még a szülőkkel szemben sem volt soha követelődő. Mikor pl. az otthoni csomagban az eperlekvár összetört üvegben érkezett meg, úgyhogy semmit sem fogyaszthatott belőle, nehogy a lekvárral együtt szilánkot is nyeljen, nem kért újat helyette. Németországi útja előtt a szülőknek kellett benyújtania az intézeti parancsnoksághoz a kérvényt. Vilmos izgult, mert rohamosan közeledett az indulási nap s még semmi hír a kérvényről. Milyen formában sürgesse ezt meg? Nem kellett ezen rágódnia, hiszen ő csak a tapintatos módot ismerte: „Kérem Apikót, hogy a kérvényről tájékoztasson.” Ez a legfinomabb formája a sürgetésnek. A szülők határozták meg az indulás napját. Egészen a közeljövőre tüzték ezt ki. Vilmos a boldogságtól még nagyobb izgalomba jött. Örült, de háttérbe szorította ezt a gondos szülők iránti tapintata: „Nagy örömet tetszett szerezni nekem, mikor a lapot megkaptam. Alig tudom elképzelni, hogy rövid két hét múlva már Németországban leszek. De talán nem kellett volna olyan közelre tenni az indulást, mikor a

bevásárlások sok időt igényelnek és Apikónak is éppen akkor sok gondja lesz. Viszont, ha már így lesz, nagyon örülök neki.”

Érettségi előtt a Légierőkhöz nyújtotta be pályázatát, mert repülőtiszt akart lenni. Ehhez azonban csatolni kellett az illetőségi bizonyítványt is. Édesatyja megszerezte. Vilmos köszönő soraiban hűségesen tükröződik gyöngéden tapintatos lelkülete: „Sajnálom, hogy annyi munkát okoztam Apikónak azzal az illetőségi bizonyítvánnyal, hisz abban a hőségben, ami most Pesten lehet, nem kellemes hivatalból hivatalba mászkálni.”

Akadémiára jutása előtti nyáron haderőnkívüli repülőelőképzésben részesült Debrecenben többi társával együtt. Szüksége volt az otthon hagyott polgári ruhára és cipőre. Könnyebb ezt viselni szabadidejében, mint az egyenruhát. Kérte édesatyját, hogy küldje el ezeket neki, „de csak akkor, ha szabadideje van”. Egyéni érdeke szoruljon háttérbe, ha édesatyjának a szívességtétel kis áldozatába is kerül.

Szerette az otthont. „Zóger” és akadémikus korában alig várta a vakációk idejét. Itt-ott előfordult, hogy kaphattak egy-egy ünnep előtt – mint pl. Mindszentek ünnepe – pár napra hazatávozási engedélyt, ha a szülők ezt előzőleg kérvényezték az intézeti parancsnokságnál. Vilmos is örült az ilyen alkalmaknak, de mérsékelte magát. Ennyit írt haza: „Ha érdemesnek tetszik látni (tehát nem követel), úgy kérem, tessék a kérvényt az intézeti parancsnokságnak elküldeni” s megjelölte a határidőt, ameddig a kérvényt be lehet nyújtani.

4. Egy lelki élet keresztmetszete

Elérkeztünk Vilmos jellemképe legszebb és legvonzóbb részének ecseteléséhez: lelki életéhez. Ha csodálatos látvány tavasszal a zsenge növénynek földön, rögnön keresztültörése az életadó napsugár felé, végtelenszer lenyűgözőbb jelenség az élet tavaszában pompázó fiatalembernek húson, véren, ezernyi csábításon keresztültörő gigantikus menetelése az örök igazságok s a végtelen boldogságok életadó napja, az Isten felé. Lelki életének erkölcsi fehérségét ez az isteni napsugár bontotta egyéniségének tiszta prizmáján színpompás színeire.

Lelki életének Istenbe helyezett súlypontját s erkölcsi magatartásának egyes megnyilatkozásait az eddigi fejtegetések nyomán elszórtan már szemléltük, de hiányos lenne még Vilmos jellemképe lelki életének csodálatos szintézise, avagy ha úgy tetszik, keresztmetszetének áttekintése nélkül. Akik kívülről megcsodálták ezt a szép jellemjelenséget s aki behatóan ismerte e lélek törekvéseit, vajon miféle hasonlattal világíthatják meg? Prohászka megkapóan jellemzi a flórák életét: „Vasból, kovából, szénsavból vannak e szirmok és lombok öntve, de nem kemények, puhák, mint a pehely; az a kemény vas és kova itt finom dilúcióban alkotja filigrán sejtjeiket; azok a gyökerek s finom gyökönkék a legkegyetlenebb sziklatörők, vasat isznak és folyékony sziklát, azért aztán repesztenek bérce, szirteket.” Ez a legtalálóbb hasonlat Vilmos lelki élete jellemzésére. Szárnyalni sas módjára azért tudott, mert előbb az Isten ércnél maradandóbb örök törvényeit szívta magába, melynek életté vált erejével azután törte, zúzta magában mindazt, ami rögzös, ami merő természet. Ezért került el azt a mélységes tragikumot, melynek az emberek átlaga áldozatul esik, hogy ti. a természet nehézkességét csak oly lassan és gyengén tudja legyőzni náluk a kegyelem.

Vilmos engedte magában maradék nélkül kiépülni az Isten országát. Alakított önmagában lélekkel életet, mint szobrász a keményen csikorgó márványtömbből műremeket. Meggyőződése, hogy a léleknek győznie kell, elsöpörte a habozás és kislelkűség reá zúdulni készülő hullámain.

Senki sem tudott oly egészséges üdeséggel belegyönyörködni a világ szépségeibe, mint ő, de azért nem lett a világ rabja, mert tudta, hogy a lélek nagyobb annál. Olyan volt, mint a bércezen ülő sas, ha megmozdul is alatta a szikla, egy szárnycsapással a magasba lendül. Hátramaradt jegyzeteiben is lelki élete legkedvesebb hasonlataul a sas példáját vette.

Lelki életének alapelvét határozottan lefekteti: „Non videri, sed esse”, „nem látszani, hanem lenni”. Azután úgy tesz, mint a jó stratégia, egész életének kicsinyített tervrajzát maga elé fekteti, mert ez erősíti majd és a rossz útról visszatartja. Majd pedig lelki elhatározásait kezdi önmagában tetté izmosítani. Amíg a test vágyai – írja naplójában – az emberben erősebbek, mint az a kívánság, hogy szellemével a testi gyönyörök fölé emelkedjék, addig rabszolgája marad az ember önmagának és másoknak. A kéjvágy parlagosítja el az embert, az, hogy odaadja magát a test pillanatnyi gyönyöreinek. Márpedig hogy lehessen várni a sástól, hogy a magasba emelkedjék és a végtelenség isteni szabadságát élvezze, mikor hozzá van láncolva a földhöz. Ez nem lehet ideál, ebből Vilmos nem kér.

Számol azzal, hogy mint mindenkinél, úgy nála is itt-ott beborul a lelki élet ege. Erre is felkészült. Felállította az elvet, mely magatartását szabályozza: „Ha már valamire elhatároztam magamat, többet ne rágódjam rajta, hanem arra gondoljak, hogy annakidején mindent jól megfontoltam és várjam ki nyugodtan a végét.” Ezt az elvet azután nehéz esetekre is alkalmazta. Megismerkedett pl. egy leánnyal, aki azonban már jegyben állt mással. A szimpátia és vonzalom ellenére fölméri az ismeretséget: most arra nem gondolhat, hogy majd élettársul elveheti; különben is kegyetlenség lenne a már fennálló jegyesi ismeretséget két lélek között széttépni. Mit tesz Vilmos? Ha egyszerűen elnyomja magában az érzést, az egy idő múlva csak elemibb erővel tör elő. Ez nem egész megoldás. Más megoldást keres. Mint ahogy a fát gyökerestül kiássák a földből, úgy emeli ki ő is az egész ügyet lelki világából. Pedig vérzett bele a szíve. Ha azután jelentkezett az ellenállhatatlan vonzalom érzete, a főntebbi elvvel regulázta magát. Volt ereje a lemondáshoz, mert tudta, hogy az az igazi ember erőpróbája és hogy eredménye a nyugodt, kiegyensúlyozott élet. Gyakorlat által azután az ilyen lemondásokba mindinkább belejött.

Fölvetette önmaga előtt a kérdést: kell szenvedni?! Ám legyen! Hiszen a szenvedés sohasem töri össze a szívet, hanem csak a félelem „tőle”. Férfiasan biztatja önmagát: azért szenvedünk, küzdünk, élünk, hogy lelkünk fejlődjék, finomabb stb. legyen.

Gondos odaadással olvasta el Alexis Carrel művét: „Az ismeretlen ember”-t. Ez a protestáns orvosprofesszor nem vallási, hanem tisztán élettani alapon boncolgatja az embert. Vilmos a saját tiszta erkölcsi élete helyességét igazolva látta e professzor által is. Kijegyezte a maga számára e könyvből a megfelelő részeket. Így pl. Carrelnak azt a megállapítását is, hogy „általánosságban a nagy költők, művészek és szentek csakúgy, mint a nagy hódítók, erősen nemi lények”. De ha ezek megismernek egy nemes célt s e cél érdekében legyűrnek magukban a szenvedélyt, ez az erő hihetetlen módon lendíti őket a cél irányába. Tehát nem igaz a varjúlelkek káromása, hogy az egészséges fiatalember csak élje ki magát. Nem! Ellenkezőleg, mert – ha van ezeknek nemes eszményük – a Carrel-i megállapítás szerint is a nemes eszme érdekében „üglátszik, az ő féktelen nemi vágyaik csak annál nagyobb erővel hajtották őket a lemondás és tökéletes önfeláldozás ösvényére”. Eddig sem kételkedett tiszta erkölcsi élete helyességében. Ezért volt testileg-lelkileg oly üde. Ezért tudott oly korán annyira örülni mindennek, ami szép, főleg az életnek. Ezért tudta meghallani az Isten szavát a természet főséges dómjában is, akár az erdő suttogását figyelte, akár a tarka madársereg hangos kacagását élvezte, akár a fenyvesek sóhaját hallgatta, akár a pitymalló vagy fejét álmra hajtani térő természet leheletét érezte arcán. Ezekben mindmegannyi analóg nyelvét értette meg a Végtelenség. Szintézissé olvadtak ezek össze mind lelkében; szintézisévé a végtelen Isten boldog lelki élményének. Ez volt ő! Sem több, sem kevesebb! De ebben benne volt mindaz, amit mi boldog ideálként megkívánhatunk. A vele egyívásuk közül sokan csendítettek már lélekharangot az erkölcsi rend temetésére. Temettek is, igaz, de nem Istent és nem erkölcsi rendet, hanem temették saját boldog énjüket. Vilmos nem tartozott e csendítők közé. Oly jól esett most igazolva látni szakavatott profán oldalról is erkölcsi tisztasága szentesítését. Igen, mivel a megismert főséges végső célja érdekében legyűrte önmagában – még az erkölcsstan által sem követelt szigorral – a nemiséget, azért tudott

szárnyalni saslendülettel az Isten felé. Csak aki megpróbálta ezt az életet, az tudja igazán, hogy micsoda áldozattal jár ez. Az áldozat veszteségét vállalta a nagyobb nyereségért, a fölemelkedésért. Mert mi az áldozat? Elszakadás, elválás valamitől. Fájdalom az, melyet azonban Vilmosnál mindig az akarat győzelme fémjelzett. Mert fejlett erkölcsi érzékével szomjúhozta a legfőbb jót, tudta hőiesen járni a lemondások útját is. Tette ezt önzetlen lélekkel. Áldozatai értékét nem vitte az élet piacára. Áldozatos lelkének volt érzéke ahhoz is, hogy segítsen másokon legjobb szándéka szerint. Legutolsó húsvétjára kapott tíz napra eltávozási szabadságot. Egyik hadnagy bajtársa csak olyan feltétellel kaphatott volna pár nap szabadságot, ha valamelyik tisztársával helyettesíttetni tudja magát. Vilmos azonnal felajánlotta szolgálatát. Kész volt feláldozni vakációja felét. Megegyeztek abban, hogy ha a nagyhét közepén sürgőnyt kap Budapestre, szülei lakására, azonnal visszautazik Kolozsvárra felváltani bajtársát. E bajtársias szándékát nem árulta el otthon sem. Csak lelkiatyjának vallotta be szerényen, hogy sürgöny érkezése esetén a lelkigyakorlatot kissé kénytelen lenne megrövidíteni, mert az említett ok miatt vissza kell utaznia Kolozsvárra. Sürgöny nem jött. Itthon töltötte 10 napos szabadságát, de ez nem vont le semmit áldozatos érdemből.

Egész lelki életét mélységes istenhite kormányozta, mert meggyőződése volt, hogy e nélkül az erkölcs is kiveszne. A történelmi Krisztusban látta a hit szerinti élet nagyszerű példaképét. Krisztus maga a megtestesült hit. Ő az a transzparens, akin keresztül szelíden árad reánk a túlvilági hit fénye. Úgy látja Vilmos is, hogy Krisztus nélkül az Isten csak „ismeretlen, arcnélküli, pusztá hang maradt volna a szélben, rejtély a földi tájban, elmélete néhány oktatónak, vagy gyönyörű álma egy művésznek”. Krisztusban lett testté, úttá, életté igazán az Isten s a kinyilatkoztatott természetfölötti igazságok. Mindebből levonja a maga számára a lényeges következtetést: a hitet meg kell önmagunkban testesítenünk gyakorlat által, mert e nélkül „maga az erkölcs, a vallás is kiveszne”. Lelkében nem is emelt bálványt oltárt soha. Tudta, hogy bálvány sohasem lehet Isten, de még csak Isten-pótlék sem, tehát a bálványtól nem lehet igazság, nem lehet élet, legalábbis nem egészséges élet. Ha egész életén át elkerülte Vilmos a keserű kiábrándulás megalázó érzetét, ennek magyarázata erős istenhitében s ehhez hangolt fegyelmezett életében rejlik. Ura tudott maradni önmagának olyan helyzetekben is, melyekben mások talán könnyen engedtek volna meg maguknak legalábbis apró kis inkorrektégeket. Vacsorára volt hivatalos egyszer egy fiatal házaspárhoz. Tisztelettel elfogadja a meghívást. A fiatalasszonynak megtetszett a jó megjelenésű, kellemes modorú fiatal tiszt. Vilmos 9 óra előtt távozni készült, mert pontos napirendje szerint legkésőbb 9 órára mindig otthon szokott lenni. A fiatalasszony kacéran rázárta az ajtót s a kulcsot magához vette. Vilmos megőrizte önuralmát s mosollyal vette tudomásul rabságát. De elhatározta magában, hogy ha hasonló eset a jövőben még megisméltódné, erélyesen fog föllépni, mégha ez meg is sérti az illetőt, mert elvégre neki egyénisége van, és azt nem engedi senkitől sem befolyásolni.

Fő lelki törekvése volt, hogy önmaga s az átlagember fölé emelkedjék. Figyelte az életet s látta, hogy az emberek legnagyobb tömege testileg-lelkileg megreked a vegetatív síkon, ahol egyénisége a külső és belső biológiai ingerek passzív játékaaként alakul. Erről a síkról a fölemelkedés nem könnyű. Ez nagyfokú tevékenységet igényel. Pedig ha igazi egyéniséggé akar válni, e fölemelkedést meg kell tennie. Az egyéniség helyes kialakulásához azonban mi kell? Magasra helyezett cél és a cél elérésére alkalmas eszközök. A célt, az utat, az eszközök összességét felismerte hitében, abban a bevált megoldásokon alapuló egyensúlyos világszemléletben, mely minden viszonylatban mint egyetlen megoldás irányítja a lelket a kereső és kutató töprengések útjainak a végén is. Arra már régen rájött, hogy az emberi célok végesek, eszközei pedig bizonytalanok és változók. Vilmos nem akart megállni ott, ahol az átlag erő már felmondja a szolgálatot. Ellenkezőleg, éppen itt akart emelkedni lelki élete és hivatása magaslataira, ahol már a végső fokra feszült lelki energiák vezérelhetik cselekvésében. Tisztán látta, hogy a tömegből való kiválás egyúttal számára még jelent

valamit. Azt, hogy sok olyan eszközt el kell magától dobnia, amely vegetatív síkon előny és védelem, a magasságokban viszont teher. Azt is tudta, hogy aki ilyen magasra akar feljutni, az a tömegtől mindjobban izolálódik és egyedül marad, és hogy a kristály-úton járónak azért kell kapaszkodniuk egyetlen támaszukba, az Isten kezébe. Csodálatosan páratlan erővel vállalkozott erre. Ott olvassuk jegyzeteiben Szent Pál biztatását: „Kit miben elhívott az Úr, abban legyen erős.” Erős is volt, mert erősen tudott rátámaszkodni az Istenre. Figyelmeztette is önmagát, hogy szeretettel és alázattal gondoljon csöndben az Istenre, este is, reggel is és hogy ne legyen egyike azoknak, akik figyelmetlenek az Istennel szemben, mert Isten csak azoknak válaszol, akik figyelnek reá. Úgy tett mindent, mintha az eredmény egyedül csak tőle függött volna, ezért hajtotta magát: „Akarni, akarni.” Érezte is munkájának eredményét: „a végrehajtás utáni jóleső öröm, különösen, ha magunknak parancsolunk, a legigazibb”. Mégis azzal a lelkülettel könyvelt el minden sikert önmaga előtt, mintha minden eredményt egyedül csak Isten kegyelme adott volna meg neki. Ezért vallja be önmagának Szent Pállal: „Mid van, mit ne úgy kaptál volna.”

Érezte ő is, amit Szent Pál is érzett. Ki is írja magának az Apostol szavait: „... tövis adatott nékem a testembe – az Úr mondá: elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el. Nagy örömet dicsekszem azért az én erőtlenségemmel, hogy Krisztus ereje lakozzék én bennem. Annakokáért gyönyörködöm az én erőtlenségemben, mert mikor erőtlenség vagyok, akkor vagyok erős.” Ki ne ismerné fel itt az Istenbe feledkezett küzdő ifjút? Szép lélek volt, ragyogó erkölcsű, harmonikus életbe bontakozó igazi remekmű. Mi tette ilyenné? Hitével párosult s Isten kegyelmével támogatott törekvése. A protestáns Carrel elismerő csodálattal adózik a katolikus Egyháznak, mely az erkölcsi szépség érdekében, az emberi lélektan mély átértésében az erkölcsi tevékenységnek biztosította a legmagasabb helyet, s erről a szépségről mondja, hogy „kiapadhatatlan forrása a boldogságnak azok számára, akik fölfedezik hajlékát” („Az ismeretlen ember”). Vilmos is az Egyháznak fényes, ezüstös, aranyos brokát ruhájába beleszötte vérpiros áldozatainak tüzes rózsáit. Dicsőbb lett hűségese fia által az Egyház is, de ragyogóbb ezáltal az ő lelke is.

A ragyogó gyémánt kristályai a föld mélyén csendben alakulnak. A lélek főleg a magányban jegecesedik az erkölcsi törvények irányában. Lelki élete fejlesztése céljából naplójában örökített meg olyan gondolatokat, melyek naponta a magános és néma elmélkedéseknek szentelt kis visszavonulást sürgetik. Leírja ennek megokolását is. A magányban újul meg a fáradt szív, a magányban kap új erőt a kifáradt agy. A rendszeres elmélkedés a lelki elmélyülés tapasztalható fokozódásában termi meg bőséges gyümölcsöt. Itt szerez a lélek erőt a döntések órájára, bátorságot a saját élete éléséhez, függetlenséget a tömegek véleményével szemben, egyensúlyt a modern élet lázas lüktetésében. Amit így hadnagy korában magáévá tett, azt már „zóger” korában kezdte el gyakorolni. Mint felsős „zóger” gyakran beállított este intézeti lelkiatyjához:

– Ugye nem tetszik haragudni, hogy bejöttem? Tessék csak beszélni, én hallgatom.

Lelkiatyja beszélt neki lelki dolgokról, mint pl. a szenvedés értéke stb. ... Ha valami megkapta Vilmos lelkét, meglepetésszerűen felállt s csak ennyit mondott:

– Bocsánatot kérek, most elég; a többiért eljövök máskor.

Elment és gondolkozott, elmélkedett a felett, ami megkapta lelkét.

Hasonló céllal már ekkor gyakran felkereste lelkiatyját. A kapott jó gondolatokért igen hálás volt, s nagyra értékelte ezért ez ismeretséget. Haza erről így ír: „Azt szeretném még megírni, hogy egy új Főtisztelendő Urunk van és milyen szerencse, hogy jött, legalább az én részemről. Ugyanis nagyon megszerettem és már voltam a lakásán is; itt lakik az intézetben. Nagyon érdekes dolgokról beszélgettünk, amik mind csak az előnyömre válnak és nagyon kedves volt. De ezekről nem lehet csak így levélben beszélni, sokkal jobban élőszóban meg a papír is kevés.” Eléggé elárulta ezzel, hogy mily fogékony lelkülettel bírt a lelkiek iránt.

A vallással kapcsolatos dolgok iránt mindig a legnagyobb tisztelet jellemezte. Az elsöpénteki nagykilencedet buzgó lélekkel végezte el már „zöger” korában. Gyakran járult a szentségekhez. Ha lelkiatyja szobájában végezte szentgyónását, nem volt fontos az neki, hogy az előkészített imazsámolyra térdeljen. Ellenkezőleg, a sekrestyében is gyakran a csupasz köveztérre térdelve végezte el gyónását. Kemény önmagával szemben, mert a kímélet csak rontana lelki fejlődésén. Erősen, keményen akart. Azért az önszeretet minden ígézetével szemben érvényesítette önmagában a kemény akarat diadalát.

És mégsem volt rideg, mégsem volt nyers egyéniség. A tettek és küzdelmek embere volt, az igaz, de egy kemény kézzorításba bele tudta adni lelkének egész szeretetét. És volt finom érzéke ahhoz is, hogy mások lelki örömeiben meleg szeretettel osztozzék. Mikor jelezték neki otthonról, hogy húga első áldozáshoz járul, mindjárt írt haza: „... nagyon örülök, hogy Böbe áldozni fog először, gratulálok neki, mint nagy lánynak. Ennek öröme én is fogok áldozni holnap, így legalább mindnyájan áldozunk”. Már akadémikus volt, mikor másik húga áldozásáról értesült. Ennek emlékére pedig képet küldött kis húgának szeretettel. Ilyen és hasonló kis figyelmeztetések iránt is érzékkel bírt. Neki semmi sem jelentéktelen, ami vallásával és lelki életével kapcsolatos, azért írhatott még VIII.-os „zöger” korában is így haza: „Tegnap nagy dolog történt. A második misén ministráltam.” Nem a földi bálványok előtt hajolt meg, hanem az Isten előtt, ezért volt úri lélek.

Ha van valahol csodálatraméltó remekmű, azt csak a szép erkölcsben találhatjuk meg. Itt hiányzik mindaz, ami alaktalanság, aránytalanság, rendezetlenség. Itt nem teng túl a test a lelken, az ösztön a tiszta gondolon. Itt nem zavarja a szemléletet a merő természetnek egyetlen fattyúhajtása sem. Itt csak gyönyörködni lehet, lélekben nemesbűlni s áhítattal Istenhez emelkedni. Ez a televénytalaja a nemes, meleg, lendületes léleknek. Mivel Vilmos annyira védte és ápolta önmagában a tiszta erkölcsöt, azért volt erkölcsének ereje, lelkének szépsége, törekvéseinek harmóniája, lendületes, meleg szíve. Otthon soha, még hadnagy korában sem, ment el szülei mellett a nélkül, hogy meg ne simogatta volna őket vagy atyja vállára ne tette volna kezét e szavak kíséretében:

– Drága Apikóm, ugye jól van?

Valahányszor édesatyja késő éjjelekig dolgozott, Vilmos kiszólt hozzá a hálószobából:

– Apikó, ne tessék rontani a szemét, egészségét; tessék ránk is gondolni.

Itt-ott feljött repülőgéppel Kolozsvárról Budapestre különféle megbízatással.

Természetesen szüleinél szállt meg. Az utolsó ilyen alkalommal észrevette, hogy édesatyja rossz színben van. Búcsúzáskor külön lelkére köti édesanyjának, hogy ne engedje Apikót késő éjszakáig dolgozni.

Mindenkinek mindenért, főleg azonban szülei szeretetéért tudott egész lélekkel hálás lenni.

Érettségijéhez otthonról szívből gratuláltak neki. Ő pedig válaszlevelében nem a leérettségizett kadet melleddagasztó öntudatával felelt, hanem a nála jellegzetes, mondhatnók vilmosi hálás és lelkies szeretettel: „Drága jó Anyukám! Először azonban köszönöm mindazt a sok imát és fohászt, melyet értem küldött.” Csak ezután számol be: „Minden nagyon jól ment” s fűz egy kis visszapillantást a nyolc esztendőre: „Így hát érett vagyok: ezt is sikerült elérnem. Bizony, ezelőtt nyolc évvel, mikor mint kis tízéves fiú először léptem át az intézet kapuját, még nem is gondoltam erre. Azonban az idő elmúlt, és lassan ember lesz belőlem.”

Valahányszor szüleinél töltött vakációjáról visszautazott akár „zöger” korában a soproni nevelőintézetbe, akár akadémikus korában a kassai akadémiára, akár hadnagy korában kolozsvári lakására, mindig első dolga volt, hogy levélben köszönje meg még egyszer a „sok szeretetet”. „Hiába a szülői szeretet többet ér mindennél.”

Vilmost egyik társa nagyon találóan „a tízparancsolat emberé”-nek nevezte. Bizonyára nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a kereszténység szelleme a szeretet és a kegyelem törvénye. A szeretet pedig a tízparancsolatnak és minden más törvénynek a foglalata. A

szeretet az a „finom dilúció”, melyben nemes létté oldódnak a kemény törvények s mely oly vonzóvá teszi az életet. Ebben is remekelt Vilmos. Édesatyjához nemcsak a vérségi kötelék, de baráti lelkület is fűzte. Bevallotta neki: „Nem szoktam frázisokat írni, de azért tudhatja, mennyire szeretem és tőlem telhetőleg mindig igyekszem örömet szerezni.” Majd pedig: „Szeretném, ha érezné most, mennyire szeretem és ennek kifejezésére milyen gyarló eszköz a toll. Ezt csak úgy tudom bebizonyítani, hogy igyekszem méltó lenni a nevünkhöz és a munkámat teljesíteni.” Azért kérte atyjára Isten áldását, „hogy még soká szerethessük”. Majd hozzátette: „Apikótól pedig csak azt kérem, hogy irántam való szeretetét soha meg ne vonja, mert idáig úgy szeretett, ahogy azt kevés fiú mondhatja el magáról. Az én szeretetem csak magaviseletemben és igyekezetemben jut kifejezésre.” Szeretetének valóságos himnusza az a levél, melyet atya névnapjára írt: „Drága jó Apikó! Mindnyájunk kedves napján szeretetemet és rajongásomat oly mértékben szeretném elküldeni, amennyire azt átérzem. Hiszen minél idősebb leszek, annál jobban közeledem lélekben szüleimhez és tudom megérteni nélkülözésüket és szeretetüket, majd megértő elnézésüket és gondosságukat, mellyel minket neveltek. Most látom csak, hogy sokszor voltunk hálátlanok és közönyösek és nem tudtuk megérteni a jóságot, mely csak a mi javunkat akarja. Az idő múlása nekem is tapasztalatot és tudást ad, hogy ezt ne csak megértssem, de értékelni is tudjam. Kérem a jó Istent, segítse édesapámat mindenben. A tövisek az élete útjából lassan fogyjanak ki és csak a rózsák maradjanak, melyek a mi szeretetünkből fakadjanak. Főleg arra kérem, vigyázzon egészségére, hogy még igen soká örüljünk egymásnak.” Így írt akadémikus korában. Nem kisebb szeretettel kereste fel soraival édesanyját is. Megérezte, hogy a csomagküldések lelke az édesanya: „Édes jó Anyám! Hálátelt szívvel köszönöm meg szeretettel összeválogatott finomságait, melyeket a saját szájától vont meg, hogy nekem elküldhesse. Anyai szívének minden melegét és fájdalomát éreztem ki soraiból és a bocsánatát kérem, ha valaha és valamivel is megbántottam.” Szeretettel gondolt öccsére és húgára, akik szintén internátusban nevelődnek. Megírta, hogy náluk Sopronban kitűnő a koszt, azért kérte édesanyját, hogy a csomagokat „inkább a gyerekeknek küldje; Böbééknél biztosan nincs olyan jó ellátás”. Más alkalommal pedig: „Hálásan köszönöm a kis csomagot. Bar inkább Péternek küldték volna, ő biztosan többet nélkülözik, mint én.” Tetteivel is kimutatja szeretetét. Első gondjai közé tartozott, hogy hadnagyi fizetéséből meglepje öccsét értékes síléccl.

Szeretete mentes volt a romantikusok édeskés érzelgősségétől, kik holdvilág mellett fuvoláznak és andalognak. Nem. Mint mindenbe, úgy ebbe is egész lelkét adta bele Vilmos, de férfiasan, katonásan, a mellett vonzóan és üdén.

Nem tartozott a kicsinyes, szűklátókörű emberek közé. Halkan, némán mindig a nagy összefüggéseket kereste. Így eszmélt rá arra is már „zöger” korában, hogy sok hálával tartozik az intézetnek és az országnak. Meg is írta: „Most kezdem csak meglátni, hogy mennyi mindent ad nekünk az intézet, az ország. Új sportpályánk van, minden sportlehetőséggel, elsőrangú koszt, és mi néha mégis elégedetlenek vagyunk.” De Vilmos ajkáról soha senki elégedetlen szót nem hallott. Fegyelmezett, kemény jellemében nem burjánzott ilyen jellemgyöngeségi gyom. Ha mégis így írt: „... és mi néha mégis elégedetlenek vagyunk”, azt csak azért tette, mert nem akart önmaga kivonásával társai felett ítéletet mondani.

Nemes, szép tulajdonsága volt az is, hogy másokkal szemben mindig a megértés álláspontjára helyezkedett. E téren két elvtől vezéreltette magát. Az egyik ismert elv: „Ne ítélj, hogy ne ítéltesél!” A másik pedig: „Elnézés megóv a veszekedéstől.” E két elvet nemcsak úgy vaktában állította be életébe. Figyelte az életet. Észrevette az emberi természetben rejlő sok ellentmondást: a sok hazugságot az őszintében, a számtalan aljasságot a nemes lelkekben, de a tömérdek jóságot is az elvetemültekben. Ezért nem tudott pálcát törni mások gyöngeségei s fogyatékoságai fölött, bár önmagában keményen üldözte azokat.

5. Elment s elvitte szívünket

Megmutatta egyéniségével, hogy az ember képes a fejlettebb, a szebb világ megteremtésére. Megtestesítette önmagában az istenfiúság méltóságának vonzó öntudatát. Magában hordozta az eget, ezért keltett mások lelkében már megjelenésével is vágyat a szép, fölséges magaslatok felé. Akik ismerték, ráeszmélhettek arra, hogy csak a nemes értelemben vett „totális” életnek van értelme és hogy az „animalis homo” nem lehet teljes ember. Ez a felsőbbrendű egyéniség erőt sugárzott mások felé s vonzalmat váltott ki másokból nemcsak önmaga, hanem főleg az általa élt eszményibb világ iránt. Nem csoda tehát, ha bajtársai lelkét szaggatta a fájdalom, mikor értesültek repülőszerencsétlenségéről. Az egyik hadnagy így ír: „Szomorú szívvel hallottam, hogy egy jóbarátom, vitéz szepezdi Kiss Vilmos, Kolozsvárt repülőgéppel lezuhant. Majdnem elsírtam magam. Azon a két napon nagyon szomorú voltam. Folyton csak rá gondoltam. Egy évig ült mellettem Sopronban a katonaiskolában. S ő volt az egyik, akit barátomnak vallhattam. R. i. p.!” A másik pedig: „A fájdalmat, amelyet érzek, ki sem fejezhetem. Szerény, őszinte és igen jó bajtársat veszítettem el.” Fölöttesei is nagyon szerették. Közvetlen parancsnoka, egy főhadnagy – mint mondja – a következő sorokat nem azért írja, mert Vilmos elköltözött körükből, hanem mert egyénisége és bajtársias felfogása alapján erre valóban rászolgált. Ezeket írja: „Vilit mindnyájan nagyon szerettük. Szándékomban volt századom megalakulásakor magamhoz kérni mint igen értékes tisztet. Szolgálatban stramm katona volt, világnézete messze-messze esett a nyárspolgáritól... Annyira kedves, komoly fiú volt, hogy feleségemmel elhatároztuk, hogy szűkebb társaságunkba beszervezzük, öröm volt vele foglalkozni, mert minden jó szó termékeny talajra hullott. Nemcsak a barátot, bajtársat és alárendeltet, hanem a Légierők egyik legkiválóbb fiatal tisztjét gyászolom elhunytával.”

Szebb zárókövet nem lehetne erre a jellemrajzra tenni azoknál a soroknál, melyeket az orosz frontról küldött Vilmos egyik protestáns hadnagy bajtársa. Mikor értesült Vilmos haláláról, a meghalt Vilmoshoz intézi már utolsó búcsúsorait:

Kedves Barátom!

Az erdélyi hegyek tetejét még takarja a téli lepel, amikor utoljára szorítottam meg a kezéd a kolozsvári repülőtéren. A kanyargó Körös meredek sziklafalai között, a Királyhágó tetején visszaidéztem azt a három esztendő, ami közel hozott egymáshoz bennünket, közös célokat, közös elhatározásokat oltott belénk. Megnyugvással láttam, Vilmos, nem változtál, megmaradt a hited, a kitartásod, a lelkesedésed, szerelmes maradtál a hónap, amely a maga fehérségében mintha a lelked vetülete lett volna.

Mindenki, aki ismert, úgy gondol rád, mint a „fehér emberre”, akit alig lehet másképpen elképzelni, mint a kék síruhában lécekkal a válladon. Ez a hórjongás, a télnek a szeretete, a fehérbe burkolt természetben való felolvadásod csillogó jégkristályai kemény, egyenes, makulátlan egyéniségednek. Mintha hatalmukba ejtettek volna a hegyek, olyan sóváran kerestek a közelségüket, talán megnyugvást kerestél érzékeny lelked számára fenséges ormaik között. A hegyek komor szótlanlansága költözött beléd. Ahogyan azok magukba rejtik érceiket, úgy zártad magadba problémáidat.

Fogalmat jelentettél évfolyamtársaid között. Ha a nagy viták során nagy ritkán megszólaltál, véleményed mindig feltűnést keltett és mindenkor meghallgatásra talált. Egyszerű keménységed, határozott magatartásod előjáróid és bajtársaid előtt megbecsülést szerzett számodra. Nem tartoztál a törtetőkhöz, de mindig megtetted a kötelességedet, ahogy kellett, önképzéssel igyekezted magadat értékes repülőtiszté nevelni, minden irányban tájékozódni, nehogy meglepetések érjenek az életben. Nagy idealizmusod erős realizmussal párosultan alakította ki ítélőképességedet.

Lelki életed sarkalatos pontja erős vallásos meggyőződéseden alapult. Mindenekfelett való istenhited kormányozta valamennyi léptedet, alakította ki erkölcsi felfogásodat, amely nem ismert megalkuvást. Soha, talán még gondolatban sem jutottál el a paráznaság fogalmáig, holott testi és szellemi adottságaid révén könnyű sikereket arathattál volna, önmegtartóztató életmódod fáklyaként világított az emberek gyengefényű életmécsei között.

Ahogy magam elé idézlek, a tízparancsolat embere jelenik meg előttem, aki Isten, szülei, embertársaival szemben odaadó, őszinte és igazságos voltál.

Katona voltál e fogalom legigazibb értelmében, hivatásodnak érezted és igyekeztél mindenben megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket hazád és lelkiismereted állított eléd.

Láttalak nagy megpróbáltatások között meg nem billent egyensúllyal, nagy teljesítmények alatt fáradhatatlan munkakedvvel, elvesztett bajtársunk felett megindult szívvel, de sohasem láttalak megtörten vagy csüggedő, lemondó fénnel a szemedben.

Félmegoldás nem elégített ki. Emlékszem, mikor Kassán az „Erika” menedékházat akartuk elérni s még aznap vissza is jönni. Az ezer méteren felüli magasság, ötven kilométeres távolság felében tenyéryi sebet tört sarkadon a síkötés. Vissza akartalak fordítani, de Te összeszorított foggal morogtad magad elé: „Ha már elindultunk, el kell jutnunk a célig.” S mitsem törődve a szakadékszerű lejtőkkel, sziklafalszerű emelkedőkkel, végrehajtottad, amire elhatároztad magadat.

Napokig megültél egyedül egy-egy problémád mellett s csak nehezen szántad el magad, hogy segítséget kérj megoldásához. Problémád volt elég, agyad pillanatra sem pihent, mindig találtál valamit, ami új volt, aminek a végére akartál jutni.

Kevesen ismertek Téged, Vilmos, én is talán csak lapokat olvastam az életkönyvedből, talán csak a tartalomjegyzékét ismertem annak a műnek, amely a jellemedet, egyéniségedet tartalmazza.

Ígéret voltál nekünk, erőteljes bimbó, amely már akkor is erős illatot árasztottál magad körül, erős egyéni illatot. Mindenki szeretett és értékelt, mindenki hitt benned és sokat várt Tőled.

Az Úristen azonban kiismerhetetlen az Ő terveiben. Kolozsvári találkozásunk után alig néhány héttel megint magamhoz ölelhettelek Vilmos, de csak a lelkedet ölelhettem magamhoz, hogy elbocsássam az egykori viszontlátásra.

Emléked világító fáklya marad közöttünk, el nem homályosuló, soha le nem nyugvó csillaga ennek a szerencsétlen, szenvedő országnak; mutass utat fényeddel az új „Kiss Vilmosok” számára.”

6. Utolsó sétánk

Lelkigyakorlata után, húsvét másodnapján (ápr. 26.) délután kijött még Vilmos a Manrézába búcsút venni, mert másnap reggel vissza kellett utaznia Kolozsvárra. Mint mindig, most is tisztí egyenruhájában jelent meg. Gyönyörű ünnepi tavaszi napsütésben vágtunk neki a budai hegyeknek kettésben. A Látó-hegy napos lejtőjén kapaszkodtunk felfelé. Innen nézve pazar tavaszi pompában tündöklött a Duna királynője: Budapest. Elhatároztuk Vilmostal, hogy önmegtagadást gyakorolunk s nem gyönyörködünk bele a szépségbe, míg csak fel nem érünk az Árpád-kilátóhoz. Vilmos előtt haladtam fölfelé a keskeny ösvényen. Nevetve fordulok hátra:

– Nézze, Vili, mily nagyszerű látvány innen a város.

Ő azonban nem néz le a városra, csak ennyit válaszol:

– Most önmegtagadást gyakorolunk, nem nézünk hátra, Páter, csak majd a kilátótól élvezzük e szépséget – s rendületlenül folytatta útját fölfelé.

A kilátóhoz érkezve élvezte a festői panorámát. De csak rövid ideig. Majd előrehajolva nekitámaszkodik a korlátnak s szobormozdulatlansággal figyel a távolba ...

– Mit néz, Vili? – kérdezem.

– A mátyásföldi és ferihegyi repülőtereket.

A hivatásos repülőtestet figyelme fordult itt is a neki oly rokonszenves repülőterek felé.

Majd tovább siettünk szép erdei úton a Hármashatárhegy irányában kimagasló sziklás csúcsra. Fent a csúcson, mély szakadék szélén leültünk a sziklára. Lábunk alatt lent a mélyben zsenge tavaszi füben mint alélt pillangók feküdtek elterült szárnyukkal, kissé féloldalra billenve a vitorlázó repülőgépek. A távolban Máriaremete húzódott meg a fák között. Beszélgetésünk az elmúlt lelkigyakorlatra s a jövőbe feszülő tervekre terelődött. Vilmos most hirtelen elkomolyodik, s szinte sóhajszerűen törnek ki kebléből a szavak:

– Csak az a kár, hogy fiatalon fogok meghalni.

– Ugyan, Vili, hová gondol?!

– De igen, érzem, tudom, hogy fiatalon fogok repülőgéppel lezuhanni, de ha meghalok, megjelenek a Páternek.

Komolyan beszélt. Megérezte korai halálát. Mint később megtudtam, édesatyjától is e korai halál érzetével búcsúzott. Ebben az ünnepélyes, komoly tavaszi csendben a legkomolyabb kérésemet tettem fel:

– Lehet, hogy igaza van, Vili, de azért, hogy nyugodt lehessenek majd minden körülmények között lelke sorsa felől, ígérje most meg nekem, hogy soha súlyos bűn állapotában nem ül repülőgépre. Tudom, hogy nem kell ettől félnem, hiszen ismerem lelkét, de azért örülnék, ha ezt ígéret formájában is megkapnám öntől.

Rámnézett komoly barna szemével s gondolkodás nélkül, erős elhatározástól csengő hangon válaszolta:

– Ezt könnyen megígérem, Páter. Egyedül csak a VI. parancs körül fordulhatna elő bűn, de e téren úgymint ismeri Páter szigorú erkölcsi elveimet. Ne féljen, nyugodtan megígérem, hogy bűn állapotában nem ülök repülőgépre. De ismételten komolyan mondom, – és itt különösen hangsúlyozottan beszélt – ha lezuhanok és meghalok, megjelenek a Páternek.

Ilyen beszélgetés után ugyan kacagó napsugárban, de kissé borongós lélekkel vettük utunkat hazafelé. A Manréza kapujában még egyszer hálától túlcserdült szívvel mondott köszönetet a lelkigyakorlat gazdag élményéért. Búcsúpillantásába beleadta egész lelkét. Majd kezét fogtunk. Elszánt, katonás léptekkel indult haza. Ez volt utolsó találkozásunk... Ekkor még nem gondoltam, hogy két hét múlva már halott lesz.

7. Egy különös álom

Teljesen megfeledkezve a Vilmosmal folytatott legutolsó beszélgetésről, május 11.-ről 12.-re virradó hajnalban különös álomra riadtam fel. Azt álmodtam, hogy szobám ablaka előtt lezuhant egy repülőgép s odarohantam, hogy lássam, mi maradt Viliből. Felébredtem, s ekkor agyamban reflektorfény világosságával gyulladt ki a tudat: „Kiss Vilmos lezuhant, többé nem látod őt!” Azonnal kivertem fejemből ezt, bár éreztem, hogy ezzel csak a szomorú hír valóságától akarok menekülni. A délelőtt folyamán ismét jelentkezett a világos tudat, de most is mindjárt napirendre tértem fölöttem, mert még e nap estéjére konferenciabeszéddel kellett készülnöm, melyet az Egyetemi-templomban tartottam egyetemi hallgatók számára. Déli társalgás idején még fel is említettem rendtársaimnak e különös álmot, melyhez hasonló soha életemben eddig nem fordult elő.

Pénteken, május 14-én, délután telefonhoz kéretnek. Vilmos egyik repülőhadnagy bajtársa és barátja tudatja velem a tragikus hírt, hogy Vili repülőhalált halt Kolozsvárott. Ekkorra már a különös álomról is egészen megfeledkeztem. Eszembe sem jutott, hogy e kettőt összefüggésbe hozzam. Csak másnap reggel, mikor az újságban olvastam a gyász-hírt s

azt, hogy repülőhalála 11-én történt, villant át agyamon a 11.-ről 12.-re virradó furcsa álom s a szerencsétlenség időpontjának ez a találkozása. Lehet, hogy a véletlen játéka volt az egész, de talán az is lehetséges, hogy Vili beváltotta komoly ígérését...

Dosztojevszkij legnagyobb regényében, a „Karamazov testvérek”-ben Karamazov Iván ezeket mondja öccsének, Aljosának: „Én Európába akarok utazni, Aljosa: pedig tudom, hogy temetőbe megyek, de a legdrágább temetőbe ám! Drága halottak fekszenek ott, felettük minden kő oly tevékeny életről, a diadalba, a maguk igazába, a maguk képességébe és a maguk tudományába vetett oly szenvedélyes hitről beszél, hogy előre látom: le fogok borulni a földre és sírva fogom csókolgatni azokat a köveket, az alatt pedig szívemben teljesen meg leszek győződve, hogy ez az egész már régen csak temető és semmi egyéb. Nem kiábrándulásom miatt fogok sírni, hanem csak azért, mert boldog leszek, hogy könnyeim patakzanak. Megrészegedem saját érzékenyülésemtől. Szeretem én a tavaszi enyves rügyeket, szeretem a kék eget – ez az! Nem ész, nem logika ez; itt az ember a belsejével szeret, szereti első, ifjonti erőit.

– Értesz te valamit ebből a fecsegésemből, Aljosa? – nevetett fel végül Iván.”

Itt Budapesten, a farkasréti temetőben is van egy kriptá, melynek kövei sokat beszélnének egyik lakójának Isten igazába vetett törhetetlen hitéről, egy fiatal repülőtisztéről, aki transzcendens metafizikával kapcsolta életét Istenhez s ugyanakkor bajnokságokat nyert, aki lelke ügyét tartotta elsősorban szeme előtt, de ugyanakkor zamatos jókedvvel tudott örülni az életnek s olyan hálás tudott lenni minden jóért, aki egész erejével egyénisége kiteljesedésén fáradozott, de ugyanakkor másokkal szemben a legönzertlenebb áldozatokra is mindig kész volt, aki megmutatta, hogyan lehet katonatiszti egyenes lélekkel Krisztusba öltözötten bátran szemébe nézni a farizeusoknak.

E kriptá köveinél keserűen nevetethet fel ugyan Karamazov Ivánnal a hitetlenség, amely csak a teremtés kegyetlen játékát látja e szép élet tragikus eltűnésén, elmúlásán, de leborulva rebeghet hálát a hívő lélek a jellemszépség e gazdag ajándékáért.

Temetésén sírtunk, pedig, ha az események mélyére nézünk – kár volt. Üzenetül szánta őt nekünk az Isten, üzenetül annak a nagy igazságnak, hogy így is lehet, sőt így kell élni. Vilmos sírjához elzarándokolhat minden magyar fiatal hitet, erőt, törhetetlen kitartást meríteni...